

Publicació
de Rosa Sensat

novembre 2003

PERSPECTIVA

ESCOLAR 279

Les guerres

L'Escola Rural de Boadella

Les Trobades de Recerca Jove
del Baix Llobregat

Novembre 2003

P E R S P E C T I V A
E S C O L A R 2 7 9

Edició i Administració:

Associació de Mestres Rosa Sensat.
Av. de les Drassanes, 3 • Tel. 934 817 373
Fax: 933 017 550 • 08001 Barcelona
E-mail: pescolar@rosasensat.org
<http://rosasensat.org/pescolar>

Consell de Redacció:

Josep Callís, Antoni Domènech,
Dolors Freixenet, Quim Làzaro, Marta Mata,
Elena Noguera, Joan Pagès,
Antoni Poch, Maria Torres

Directora:

Carme Tomàs

Directora adjunta:

Mercè Comas

Secretària de Redacció:

Carme Suaz.

Disseny gràfic:

Vilaseca/Altarriba

Coberta:

Jordi Lascorz

Composició i muntatge:

Núria Hortal, Inge Trowsky

Dibuixos:

Werner Thöni

Fotòlits:

SerGraDi, S. L.

Impressió:

Romanyà-Valls

Subscripcions i distribució llibreries:

Associació de Mestres Rosa Sensat

Dipòsit legal:

B. 2090-1975-ISSN: 0210-2331

Subscripció anual:

Preu soci: 43,25 euros. Preu no soci: 48,05 euros.
P.V.P. 5,35 euros.

Foto coberta:

Bru Rovira

Editorial:

Qui té por dels consells escolars? 1

Monogràfic:

Les guerres.

Informació i guerra. *Bru Rovira* 2

La guerra a l'escola. *Anna Bastida* 9

Les guerres en la història. 21

Josep Fontana 21

El conflicte de l'Iraq. 26

Escola Pública Dovella 26

Guerra mai! *Lola Fenero, Isabel García,*

Pilar Grande, Sira Llauredó

i *Dolors Sanahuja* 30

La música i la guerra. *Josep M. Vilar* 40

Heus ací la guerra. *Eulàlia Bosch* 51

Algunes imatges cinematogràfiques

de la barbàrie. *Àngel Quintana* 57

Maleïdes les guerres. *Carles Torner* 62

Bibliografia complementària. 65

Biblioteca Rosa Sensat 65

Escola:

Escola rural.

L'Escola Rural de Boadella. *Jordi Feu* 70

Experiència.

Les Trobades de Recerca Jove

del Baix Llobregat. *Josep Padró* 75

En record de:

Manuel Vázquez Montalbán. *Jaume Cela* 79

Mirades:

Elogi de l'accent. *Jaume Cela* 81

Novetats:

Novetats bibliogràfiques. 82

Cartellera. 84

R O S
S E N
S A T

Amb el suport de:

Qui té por dels Consells Escolars?

Que n'és de complicat això de la democràcia!

Estem vivint una dilatada etapa immersos en espectacles pre- i postelectorals carregats de tota mena de superproductes tots a l'engròs. Aquest estil magnànim respon en bona part, segons sembla, a les directrius que assenyalen les empreses professionals del màrqueting *mediàtic*. És una tendència irreversible que comporta també malversacions de tot ordre. Com sempre, les honroses excepcions confirmen la regla.

Tot plegat constitueix un exercici d'immersió en un *bany maria* favorable per adonar-nos de les virtuts i dels defectes, dels valors i dels problemes d'aquesta forma d'organització social que anomenem democràcia, una conquesta que el jovent d'avui i d'aquest país ha rebut en herència.

Un dels problemes que els analistes destaquen en la vida democràtica actual és la manca de participació de la ciutadania en l'activitat política fins i tot en el seu sentit més ampli, més enllà de les conductes formals en períodes electorals. Tots ho sabem, la democràcia és una altra cosa. És una manera *deferent* d'entendre l'ésser humà i la societat que conforma en profunditat tota la conducta personal i social, tant en els grans moments com en la vida quotidiana.

Des del món de l'educació, des de les escoles i des dels instituts, sabem molt bé que no n'hi ha prou amb discursos i promeses a l'engròs. Ens cal també el tracte al detall, a la menuda, no fos cas que ens enlluernéssim i algú ens donés garsa per perdiu.

Un sol exemple farà el fet: la LOCE, amb el seu ús i abús del terme qualitat, ha esbandit sense escrúpols la participació democràtica dels diversos sectors implicats en els òrgans de gestió dels centres educatius. Si som mesells, els Consells Escolars ja són història, una trista història.

És propi de l'escola l'alfabetització dels infants, aprendre de lletra que es deia fa uns anys. Ni més ni menys. Però avui alfabetitzar vol dir capacitar per exercir com a ciutadà lliure i responsable en una societat democràtica. L'escola és i ha de seguir sent escola de ciutadania, conjuntament amb altres ens socials propers als infants i als joves: la família, el poble i la ciutat i les seves institucions, el món del treball i del lleure, els mitjans de comunicació. L'exercici d'aquesta corresponsabilitat requereix coordinació d'esforços, exigència mútua i presència participativa en la presa de decisions directores per part dels agents més directament implicats.

No ha estat ni és gens fàcil aconseguir el necessari bon funcionament dels Consells Escolars, com a òrgans de participació i de gestió. Molts pares, mares i mestres hi han deixat generosament moltes hores i maldecaps. A qui poden fer por els Consells Escolars? Per què la LOCE retorna a l'autoritarisme i a la jerarquització obsoleta? Per què aquesta desconfiança en la participació democràtica de la comunitat educativa en la gestió dels centres?

Fa temps hi havia hagut uns centres escolars farcits de proposicions imperatives que consideraven l'alumnat com a objecte d'adoctrinament per part de qui posseïa *la veritat*. Avui, en una societat que es vol democràtica, els centres escolars promouen les proposicions interrogatives perquè els infants i els joves aprenguin a fer un ús responsable de la seva llibertat i siguin capaços de construir democràticament un món més just. Són dos models antagònics. Tot fa pensar que qui té por dels Consells Escolars enyora temps antics de pràctiques repudiables que no han de tornar mai més.

2 Les guerres

«Una de les guerres més brutes i més perilloses que hi ha avui al món és la que s'està fent pel control de la informació.»

No podem ser lectors innocents

Bru Rovira

Jarque

Periodista

La guerra i la informació lliure són dues coses que es repel·leixen per definició: la guerra demana unanimitat; no accepta el dubte i divideix la societat entre els que estan amb «nosaltres» i els que estan «en contra nostre»; sotmet la individualitat al col·lectiu; el diàleg a la doctrina; els interessos econòmics dels sectors més poderosos a l'interès general; i, per sobre de tot, la guerra es decideix per la violència i la coerció com una manera de resoldre els conflictes humans.

La informació lliure, en canvi, és un dret democràtic fill de la Declaració Universal dels Drets Humans; busca el dubte allà on hi ha unanimitat; escolta els silencis; fomenta el debat perquè sap que no hi ha la cara sense la creu; defensa la participació de tots els actors socials perquè l'exclusió d'una opinió o d'un grup no són compatibles amb la llibertat; proclama la necessitat de la justícia independent i de la llei perquè coneix la temptació dictatorial i doctrinària dels polítics i de les empreses quan se'ls deixa tot el poder a les seves mans. I, per sobre de tot, la informació lliure es basa en el convenciment profund, convenciment ètic, que no es pot tancar mai la porta al coneixement, perquè el dret a decidir lliurement inclou el dret a saber.

Informació i guerra són, doncs, per definició, incompatibles.

Mare i nen en un camp de desplaçats al Congo. Foto Bru Rovira.

Hi ha una frase antiga que ho explica molt bé: la primera víctima de la guerra –diu aquesta frase que ja s’ha convertit en saber popular– és la veritat.

Això significa que molt abans que es dispari el primer tret, s’ocupa la primera ciutat o la gent sigui conscient que està a punt de ser atacada o de convertir-se en agressora, la informació ja fa temps que treballa per crear un estat d’opinió favorable al conflicte. En què consisteix aquesta feina?

Bàsicament consisteix a preparar la societat perquè consideri la guerra com una necessitat vital per a la seva supervivència. Primer de tot s’ha de fabricar l’amenaça i, quan aquesta amenaça és real, s’ha de procurar que ningú no pugui albirar cap altra possibilitat que el conflicte armat per tal de contrarestar-la. Això només serà possible si s’aconsegueix transmetre missatges simples i clars. La simplificació és una condició indispensable del dogma, de manera que la primera feina del periodisme en una guerra és simplificar el problema. És allò de qui no està amb nosaltres està en contra nostre. Només existeix el blanc i el negre. Després s’haurà de demonitzar l’enemic de manera

4 Les guerres

que la violència que estem disposats a exercir i que sense cap mena de dubte comporta la matança d'innocents —«danys col·laterals», en diuen—, estigui justificada per la raó superior que enfronta la necessitat que el Bé, la «llibertat», s'imposi sobre el Mal, «la tirania». Nosaltres o ells. És una qüestió de supervivència i, per això mateix, a continuació, el periodisme, que ja no és periodisme sinó propaganda, procurarà fabricar una imatge deshumanitzada de l'enemic. Seria molt difícil fer patir persones que són «com nosaltres», que se'ns assemblen. De fet, quan a les guerres els «enemics» entren en contacte, es coneixen, el patriotisme i l'agressivitat dels soldats es refreda completament i s'introdueix el dubte. Per això no hi ha res pitjor per a la propaganda que el periodisme que, malgrat el control i la manipulació, prova d'obrir-se un forat entre aquest garbuix de falsedats i mitges veritats i entra en contacte amb «l'enemic» per donar nom i cara al que fins aleshores era un concepte abstracte. Un concepte inhumà i negatiu. Una mistificació de l'altre. Quan el periodisme, en comptes de viatjar com a propagandista d'un dels bàndols, travessa la trinxera i ens ensenya l'altre costat, les coses comencen a trontollar. Fixem-nos en Iraq: tot anava «bé» mentre els periodistes occidentals explicaven les seves batalletes i ells eren els protagonistes directes de les pors que es pateixen en un bombardeig; però tot el teatre es va enfonsar quan vàrem començar a veure l'altre costat i els iraquians varen començar a tenir noms i cognoms: el nen Alí, sense cames ni braços, es va convertir gràcies a la televisió en una imatge insuportable del que estàvem fent. I el fet que aquesta imatge ens arribés —durant la primera guerra del Golf, la censura va aconseguir que no es difongués ni una sola imatge de les morts civils, durant, per exemple, la massacre a l'autopista de Bàsora, on es van utilitzar bombes d'hidrogen— va introduir els dubtes sobre el que s'estava fent. (Curiosament, i aquesta és una de les paradoxes de la globalització, les mateixes armes de propaganda que es fan servir per defensar la guerra acaben actuant com a bumerang sobre els mateixos propagandistes: així, fixem-nos que fa molt més mal a la causa de la guerra una imatge simple, emotiva, que l'argumentació feixuga sobre els interessos econòmics de la indústria militar i del petroli que en realitat la mouen.)

Funeral pels guerrillers de l'UCK (Kosovo). Foto Bru Rovira.

La guerra és el camí de la violència

És violent per naturalesa l'ésser humà? Aquells que hem visitat zones de guerra sabem que hi ha una violència natural defensiva. Aquell que se sent atacat pot actuar amb violència com una forma d'autodefensa. La por és imprescindible perquè això passi. De manera que la propaganda ha d'aconseguir que es mantinguin la por i la ignorància. Aquesta primera violència és capaç d'arrossegar els pobles als conflictes. Salvar la pell i salvar el col·lectiu davant de l'amenaça es converteix en heroïcitat; és un sacrifici que només fan els millors, els més valents i agosarats de la comunitat. És el moment del patriotisme. Després tot és complicat i en el camp de batalla els herois comencen a dubtar; aleshores ve la selecció natural dels guerrers i aquells als quals movia la bona fe, l'esperit de sacrifici, la solidaritat, la humanitat, deixen pas a un altre tipus de guerrer molt més capaç: és l'hora dels psicòpates, els beneïts, els ressentits. El camp de batalla ja no el controla un ideal, les «bones intencions» o «l'autodefensa». Els nous guerrers són molt més capaços, perquè no tenen límits i no els preocupa deshumanitzar-se. En una guerra, les persones que en una situació normal acostumen a ser les més sàvies, aviat són substituïdes pels carallots. La guerra permet la saviesa dels incapaços, els corruptes i els violents, els entronitza i els dona un lideratge que mai no

6 Les guerres

aconseguirien en una situació de normalitat. Els pitjors dictadors i psicòpates s'han fet forts gràcies a la guerra. Mobutu era un caporal. Stalin, Hitler, Franco, Milosevic. Saddam Hussein també és va convertir en un líder, un «rais», gràcies a la guerra. A Bush, la guerra li va fer pujar la popularitat i el va convertir en un home de caràcter. També Putin va aconseguir el poder gràcies a la seva guerra genocida contra Txetxènia. Sharon guanya les eleccions perquè se li valora la seva agressivitat i, potser, el seu passat criminal. Arafat manté el lideratge del camp de refugiats en què s'ha convertit Palestina també per la seva agressivitat en la resistència. No se li coneixen gaires més qualitats. La violència basca té més influència sobre la política espanyola que els problemes, per exemple, de l'educació, la pobresa urbana o la soledat. El «conflicte» és, doncs, una manera molt bona de controlar el poder. I, com vèiem, l'estat permanent de conflicte ens posa en mans de gent integrista, mediocre, que destaquen perquè no els tremola el pols.

Existeix una altra manera de resoldre els conflictes humans?

Evidentment. A les escoles, els mestres ho saben perfectament. Qualsevol decisió que afecta el col·lectiu, demana diàleg, renúncia a les posicions dogmàtiques, empatia, coneixement dels motius de l'altre, acceptació de la diversitat. Ens podem imaginar com funcionaria una comunitat escolar si seguíssim els ensenyaments de la política internacional!

La guerra moderna comporta, a més a més, nous perills que la fan, si això fos possible, encara més perillosa i cruel que les guerres antigues. La capacitat destructiva que avui té l'ésser humà ha arribat a uns límits que permeten la destrucció del planeta. Què passaria si l'Imperi es trobés amb una força militar capaç de la confrontació? Només cal que mirem cap al món asiàtic.

La guerra moderna

La guerra moderna té, per altra part, diversos escenaris. Un és la guerra imperial que fem els occidentals utilitzant armes modernes, «quirúrgiques», en diuen amb cinisme, en escenaris com l'Afganistan, l'Iraq o els Balcans. Es tracta d'una guerra completament desproporcionada entre les forces que s'hi barallen; una guerra tecnològica

Primer dia de classe. Dalina ha mort a la guerra (Kosovo). Foto Bru Rovira.

on els guerrers moderns no veuen mai l'enemic, sense proximitat entre l'agressor i la víctima. Per això aquests guerrers odien tant els periodistes: perquè allà on ells veien només una pantalla que semblava la d'un simulador, el periodista s'hi acosta i fa la foto d'Alí, sense cames ni braços, i li diu el que està fent, com ara ha passat amb la rebel·lió d'alguns pilots de combat israelians que no volen tirar bombes contra els civils.

Les guerres dels pobres

Després tenim les guerres de l'extraradi, les guerres dels pobres —en aquests moments unes 25—, guerres on es fan servir totes les nostres deixalles per matar. La indústria de l'armament no llença res i treu beneficis d'allà on pot. Aquestes guerres estan destrossant països sencers i afecten la vida de generacions d'éssers humans. Pensem, per exemple, en Angola, on hi ha guerra des de fa més de trenta anys, o en el sud del Sudan. Però la gran perversió d'aquests conflictes és que han deixat de ser conflictes entre exèrcits per convertir-se en conflictes contra la població civil. Pràcticament no hi mor ni un sol soldat. Les víctimes civils, en canvi, les hem de comptar per milions, com passa al Congo on han mort tres milions de civils des de

l'any 1998. Aquestes guerres paral·litzen completament la vida de la gent. Es tanquen les escoles. Es bloquegen les carreteres. Es trenquen les famílies. Es desplacen poblacions senceres. Es propaguen epidèmies. Són guerres on la gent hi mor de fam i de malalties que ja havien desaparegut o malalties devastadores, com la sida, que es propaga a través de la violació de les dones i la promiscuïtat dels exèrcits de nens abandonats. Només per culpa d'aquestes guerres, avui hi ha en el món uns 13 milions de nens orfes. Molts d'aquest nens són reclutats i a l'exèrcit hi troben la família que no tenen a la societat. I aprenen a matar com una forma de vida. Aquests conflictes dirigits per «senyors de la guerra» ja no són polítics. Normalment són conflictes que permeten l'exploració de les riqueses naturals, sense la necessitat de complir cap mena de norma democràtica o comercial. Són una font tremenda de corrupció i barbàrie. I nosaltres, els occidentals, hi tenim molts interessos econòmics i ens va bé que fora de les nostres fronteres hi hagi la barbàrie, mentre a casa exigim sentir-nos protegits dels «bàrbars» que truquen a la nostra porta perquè es moren de gana, perquè no els deixem que puguin construir un món en pau, on es guanyin la vida.

La gent té dret a saber totes aquestes coses. De què parlaríem si coneguéssim el preu humà de la guerra i el poder que està donant al món a determinades persones? Probablement cridaríem que nosaltres no volem participar d'aquesta barbàrie. Per això la veritat és la primera víctima de la guerra. I per això una de les guerres més brutes i més perilloses que hi ha avui al món és la que s'està fent pel control de la informació. Murdoch té més poder que Blair. I Berlusconi ha aconseguit apoderar-se de l'Estat per controlar els negocis, i dels mitjans de comunicació per poder manipular i amagar les seves veritables intencions com a polític.

Abans dèiem: «ho he llegit al diari, és veritat». Avui ja no podem ser innocents.

«Deixar la guerra fora de l'aula –o convidar-la-hi només quan la TV la posa de moda– deixa els coneixements socials escolars mancats d'un element de gran protagonisme. A les pàgines que segueixen voldríem argumentar per què la guerra es mereix un lloc de (des)honor especial en l'espai educatiu i exposar amb quins objectius i de quina manera s'hi pot incorporar.»

La guerra a l'escola

A Josep Fontana, pel seu mestratge

Anna Bastida

Departament de
Didàctica de les
Ciències Socials,
Universitat de
Barcelona

La guerra és un fet social d'un impacte humà intensíssim. Encara que la seva mecànica ha estat i és molt canviant segons el moment i el lloc, la majoria de societats humanes l'han patida, tant en el passat com en l'actualitat. Els especialistes li prediuen un futur brillant, i els qui no en som, però estem al cas dels noticiaris, tendim a coincidir amb uns auguris tan poc engrescadors.

Deixar la guerra fora de l'aula –o convidar-la-hi només quan la TV la posa de moda– deixa els coneixements socials escolars mancats d'un element de gran protagonisme. A les pàgines que segueixen voldríem argumentar per què la guerra es mereix un lloc de (des)honor especial en l'espai educatiu i exposar amb quins objectius i de quina manera s'hi pot incorporar.

Per què n'hem de parlar?

La guerra forma part d'una «família» de conceptes socials ineludibles per entendre el passat i el present: conflicte, violència, agressió, defensa, armament, conquesta, destrucció... són instruments necessaris per explicar una gran quantitat de situacions socials, tant històriques

10 Les guerres

com actuals. Tots aquests conceptes van lligats a una sèrie de valors i contravalors molt arrelats en la convivència dins i entre les diferents societats humanes que, d'una manera o altra, s'han plantejat i es plantegen qüestions del tipus:

—«Com aconseguir aquest objectiu? Amb l'ús de la força o bé del diàleg?»

—«Aquesta guerra, com és? És d'agressió o és defensiva? Ens sembla legítima o il·legítima?»

Les opcions que s'hagin pres en relació amb l'ús de les armes —quines armes, per què i quan, contra qui, com...— són molt importants perquè pesen molt en la vida de les persones com a individus i com a col·lectivitat.

La guerra és una experiència extrema que deixa empremtes fondes a la memòria i als sentiments dels qui la fan i els qui la pateixen i transforma els paisatges que en són escenari. Però també deixa pòsits diversos en l'evolució de les tècniques, els calaixos de les empreses o els costums, les modes i els estils de vida de la gent. Les guerres van acompanyades de grans trencaments. Els enfrontaments armats separen persones, delmen famílies, obliguen homes i dones a fugir lluny de casa seva, els condemnen a passar por. Poden fer desaparèixer per sempre els testimoniatges materials de cultures admirables —intencionadament o bé com a «efecte col·lateral». Arrasen els conreus, omplen la terra de mines i explosius i l'aigua de verins de tota mena mentre buiden els boscos d'arbres. Pel que fa a l'impacte positiu de la guerra sobre l'evolució tecnològica, els estudiosos encara no s'hi han posat d'acord, tot i que és ben reconegut que primer fou l'exèrcit i després la indústria: l'organització de les tropes i la seva conversió en una única màquina feta de molts individus capaços d'actuar alhora com les peces d'un rellotge és un precedent clar dels mètodes de producció moderns.

Amb totes aquestes afirmacions no tenim l'esperança d'haver descobert gaire novetats al (la) lector (a). Més aviat es tractava de fer un recordatori molt general. Si ens acostem una mica més a la nostra realitat —diguem-ne— «occidental», i en això tampoc no farem gaire més que sintetitzar fets ben coneguts, podem constatar, d'entrada, un contrast curiós: mentre els temes bèl·lics tenen un lloc de privilegi als

Nens albanesos reben a nens kosovars (Albània). Foto Bru Rovira.

mitjans de comunicació, a l'escola hi ocupen un espai ben secundari. Dit d'una altra manera: als diaris i telenotícies, es concedeix un espai considerable a les guerres (a algunes guerres, de fet); a les pel·lícules, ja siguin per a la pantalla petita com a la gran, els combats de tota mena i època hi fan un paper estel·lar. En canvi, a l'escola, hi fan de comparses: ens serveixen de fita —gairebé de crossa— cronològica, de justificació per a alguns canvis històrics. Però, com a fenomen social en ella mateixa, com a situació molt especial en la qual les persones fan i pateixen coses molt diferents de les que proveeix la vida «normal», la guerra reclama molta menys atenció que no pas la impremta o bé la indústria, tot i que la seva presència és molt més duradora en el temps i més estesa en l'espai.

Tampoc no inventarem res si diem que els mitjans de comunicació reflecteixen la societat a què s'adrecen. I aquesta societat o societats —encara parlem d'«Occident»— o, almenys, els seus grups dominants, alimenten uns tòpics clarament bel·licistes que impliquen afirmacions com ara «la guerra és un mal, però un mal inevitable» i també: «l'ús de les armes és d'utilitat perquè serveix per resoldre els conflictes i portar la pau». Per això existeix la convicció que ens hi hem de preparar, i els pressupostos dels nostres estats li dediquen quantitats

astronòmiques de diners que serveixen per proveir-nos d'uns arsenals armamentístics com mai no s'han vist a la història, capaços de «sobrextermini», és a dir, de fer desaparèixer diverses vegades tota la vida de damunt d'aquest planeta. La vella consigna llatina que aconsellava: *Si vis pacem para bellum* (si vols la pau, prepara la guerra) manté entre nosaltres una vigència mil·lenària. I, tal com pinta, no sembla pas que els governants hi vulguin renunciar.

Aleshores, per què l'escola no li dóna la importància que es mereix? Tal com veureu en aquest mateix número monogràfic, sí que hi ha escoles i instituts que li dediquen temps i interès, però aquest no és el cas habitual. Sembla indiscutible que el fet d'ignorar una part important de la realitat no acostuma a ser innocent. En aquest cas, potser ho podríem interpretar pensant que, si d'una cosa no se'n parla —no s'analitza, ni es dissecciona, ni se n'esbrinen les claus— no es qüestiona i, si no es qüestiona, es pot seguir considerant «normal», «inevitable» i «inherent a totes les societats humanes» tal com volen els tòpics a què se'ns té acostumats, sense que calgui comprovar si els tòpics tenen raó.

Ara bé, què hi trobaríem, si ens la miréssim amb una mica d'atenció, diguem-ne, monogràfica? Doncs, vista de la vora, la guerra se'ns presenta com una institució social més, és a dir, una manera de fer creada per les societats humanes, sense res a veure amb els instints i, en canvi, molt lligada a la cultura. Es tracta d'un comportament après, emmarcat en una tradició mil·lenària, però gens «natural» i, per tant, perfectament evitable. La seva evitabilitat resulta ben visible quan es comprova que els motius adduïts per a una guerra concreta no són generalitzables a tots, ni tan sols a molts altres casos, i que un conflicte basat en circumstàncies gairebé idèntiques, de vegades es resol per la via del diàleg i d'altres amb l'ús de la força. De fet, és fàcil de comprovar que sempre hi ha uns actors, uns subjectes que, carregats o no de raons, decideixen de fer la guerra després d'un procés determinat: un enfrontament armat mai no ve tot sol ni de cop, ni tampoc no deriva d'un rampell de ràbia.

Així, doncs, si la guerra no és inherent a la naturalesa humana, ni inevitable pel fet que, quan té lloc, vol dir que hi ha hagut algú que l'ha volguda, pensada, planejada i preparada, per què en fem? Si es tracta d'una situació en què moltes persones hi moren i hi pateixen i

que deixa un llegat durador de destrucció, per què n'hi ha? D'entrada, cal reconèixer que la guerra té avantatges polítics notables, perquè –si es guanya– permet de prendre decisions unilaterals, és a dir, d'obtenir els objectius que es pretenen sense haver de discutir, negociar ni compartir amb cap adversari: la victòria dóna dret a triar i actuar en solitari en benefici propi.

Hi ha qui diu que la guerra és el fracàs de la política, és a dir, el fracàs de l'ús de la paraula. Quan parlen les armes, és que les persones ja han callat –per voluntat d'algú. Però també es dóna el cas que, de la política, de la paraula, no se n'hagi arribat a fer ús, ni poc ni gaire, perquè, d'entrada, l'agressor hagi considerat que aquesta és la via que més l'afavoreix. La resta de circumstàncies no pesa gens en la seva decisió.

I, per què l'acceptem? Ens hi hem acostumat. Hi tenim una experiència de quatre mil·lennis, tot al llarg dels quals la guerra ha estat poc qüestionada però ben guarnida d'additaments gens menyspreables: la glòria, per exemple, ha fet companyia als guerrers més terribles i als soldats més decidits. L'art i la literatura l'han recreada i ens ha agradat –encara que no tot hagin estat lloances. I les situacions límit que ofereix el combat ens l'ha fet atractiu: no hi ha risc extrem capaç de fer-li ombra, és l'aventura suprema, se'ns ha dit. Mentrestant, la tradició de recórrer a les armes els ha atorgat un mínim de legitimitat en l'àmbit de la política internacional. La guerra ha esdevingut una carta una mica lletja però digna de participar en el joc. O, si voleu, l'operació quirúrgica dolorosa però necessària en tals i tals casos (poseu-hi els exemples que us semblin escaients).

Eliminar-la costarà molt, per la fondària de les seves arrels i pels efectes, tant directes com «col·laterals» que és capaç de produir a qui se'n serveix en bones condicions. Per al qui és molt fort –i també per al qui es troba molt desesperat– sovint és una temptació insuperable. Però això no vol pas dir que s'hagi d'acceptar: el preu que representa en sofriment humà és sempre massa car i no l'acostuma pas a pagar el qui es beneficia dels resultats positius (quan n'hi ha). I, de més a més, sempre hi ha possibilitats diferents a l'ús de les armes. Les paraules, per exemple.

D'altra banda, els temes relacionats amb la seguretat afecten el

14 Les guerres

conjunt de la ciutadania, i el fet que sigui en ella on rau la sobirania de l'Estat democràtic vol dir que ha de conèixer les dades que hi tenen a veure per tal de poder expressar la seva opinió. Els temes de seguretat, és a dir, qui, com i perquè ens amenaça (o ens ho sembla) i com es pot neutralitzar aquesta amenaça o aparença d'amenaça; qui, com i perquè es troba (o se sent) amenaçat per nosaltres i com voldrà o podrà neutralitzar aquesta amenaça o aparença d'amenaça, no són pas tan complicats com alguns «experts» ens volen fer creure, encara que sí que són, en canvi, «compromesos» des del punt de vista polític, la qual cosa no els hauria de privar de fer part dels continguts a tractar a les nostres aules.

Finalment, i per acabar aquest epígraf dedicat als perquè de la conveniència de convidar la guerra a l'escola i amb ple dret, convé recordar que la guerra no és només allò que passa als altres, especialment quan aquests «altres» no són «occidentals». La tenim més a la vora que no sembla. En primer lloc, dins les nostres fronteres no és una excepció l'ús de les armes amb objectius polítics. Després, encara tenim pendents d'explicar, reconèixer o aclarir molts fets que van passar en una guerra civil llunyana però d'efectes molt persistents i tangibles. Moltes persones afectades són vives i en guarden memòria. La «desmemòria» de què ara es parla en relació amb la guerra de 1936-39 no afavoreix gens ni la convivència ni la cohesió de la nostra societat. I també cal tenir present el nostre paper, directe i indirecte, en les guerres o la preparació de les guerres dels «altres»: nosaltres fabriquem i venem armes –i no sempre a països que la llei internacional considera adequats per adquirir-les–; enviem tropes a l'estranger amb la missió de fer tasques humanitàries, de manteniment de la pau o, fins i tot, de contribució a una ocupació militar; els nostres governs es posen a favor o en contra de tal o tal bàndol, amb la qual cosa podem ser considerats «objectiu militar» pel bàndol contrari. Ras i curt, que hi tenim alguna cosa a veure.

Com es pot tractar?

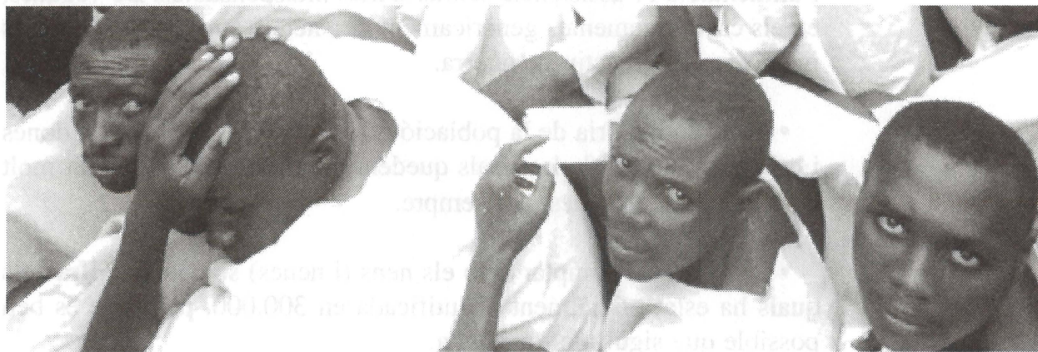
En el cas que ens sembli que un convidat tan incòmode i malcarat com la guerra ha de seure enmig de nosaltres, ens haurem de plantejar diverses coses bàsiques. Vaja, de fet, seran les que ens plantejem sempre: amb quins objectius, quan i com hi treballarem. També com

sempre, el més important serà la finalitat per a la qual l'hi hem convidat.

Tal com hem avançat, el lloc que li toca a la guerra és el del (des)honor, és a dir, que li deixem que sigui important però no que tingui fums. Més i tot, allò que voldrem serà despullar-la de totes les penjarelles que acostuma a dur i que li tapen unes vergonyes que li reca moltíssim d'ensenyar. Aquestes penjarelles són nombroses, variades i eficaces i tenen l'inconvenient de ser escaients. Ben segur que ens donaran una mica de feina.

Si parlem d'objectius, allò que ens agradaria és, segurament, que l'alumnat conegués els elements que componen els enfrontaments armats. Aquests elements, els podríem resumir així: què hi passa, en una guerra determinada; com passa, a qui li passa i per què. Això, en qüestió de fets i conceptes. Pel que fa als valors i actituds, l'objectiu més important i genèric és educar en contra de la guerra i en favor de la pau. Amb aquesta intenció, voldríem fer comprendre i valorar els resultats de la violència armada (per a les persones, per al medi ambient, per al patrimoni cultural...); identificar els subjectes que han decidit l'ús de les armes i els motius que els hi han empès; tenir en compte i analitzar les alternatives que s'obrien davant de cada decisió; acostumar-nos a pensar que sempre hi ha una possibilitat diferent; ajudar a ser crítics amb la informació rebuda en relació amb el conflicte armat que tractem; pensar què hi hauríem pogut o què hi podem fer nosaltres.

Genocides a la presó (Ruanda). Foto Bru Rovira.

No cal dir que aquests objectius són generals i que s'han de triar d'acord amb les circumstàncies en què treballem.

Pel que fa al «quan», de moment només hem avançat que no sols s'han de tractar temes bèl·lics si la televisió els posa de moda. Hi podríem afegir que sempre que calgui i que ens sembli pertinent: quan la guerra ens ajudi a explicar la realitat, quan l'alumnat ho demani.

Finalment, el «com». Atès que es tracta d'ajudar a aprendre fets i conceptes molt marcats pels valors, considerem que els mètodes socioafectius són els més pertinents. Vol dir que cal aprofitar els punts de contacte vital, la coneixença i els lligams afectius que es donen entre els fets que volem tractar i l'experiència del nostre alumnat. Els nens i les nenes, per petits que siguin, saben que el mal existeix, i no cal dir que els mitjans de comunicació de masses els han familiaritzat amb l'existència de la guerra: és amb això que hem de comptar. D'altra banda, la guerra ha fet i fa una bona part de les seves víctimes entre la població civil, una part especialment representativa de la qual són les criatures, l'experiència de les quals podem comparar amb la nostra. Aquests poden ser alguns dels elements diferenciadors:

- La majoria de les guerres que tenen lloc a hores d'ara al conjunt del món pertanyen a la categoria de «degenerades», que és la forma com es qualifiquen els enfrontaments armats en què no es respecten les lleis internacionals de guerra. La meitat de les baixes que produeixen el total de les guerres del nostre temps són menors de 18 anys. La guerra els pot matar directament, per efecte de les armes, o bé indirectament, per fam o malaltia com a resultat del deballestament de la societat en què viuen i la impossibilitat consegüent de rebre l'alimentació i l'assistència sanitària més indispensables. De vegades, en els casos anomenats genèricament de «neteja ètnica», les criatures mateixes són objectiu de guerra.

- La gran majoria de la població refugiada i desplaçada són dones i criatures, moltes de les quals queden privades d'escola durant molt de temps i, de vegades, per sempre.

- I encara cal comptar amb els nens (i nenes) soldats, la xifra dels quals ha estat oficialment quantificada en 300.000, però que és ben possible que sigui molt més alta.

Nen en un hospital (Congo). Foto Bru Rovira.

I algunes pistes:

- No cal dir que és inadequat el fet de burxar en la morbositat de la violència i dels seus efectes: convé de trobar el punt que permeti d'informar de manera equilibrada i complementar o bé presentar alternatives a les propostes dels mitjans de comunicació.
- Cal deixar portes obertes: les persones que pateixen les guerres no són víctimes passives i desposseïdes de tota voluntat i capacitat de reacció, dependents del «nostre» ajut i incapaces de fer res per millorar les seves circumstàncies.
- Les situacions extremes no sols mostren l'horror i la crueltat, sinó també comportaments caracteritzats per la generositat i l'ajut mutu.
- I un aspecte important: cal que ens plantegem què hi podem fer, nosaltres. La història, la fan les persones, totes les persones, amb les seves accions. Allò que nosaltres triem de fer pesa en el conjunt de la societat, tenim capacitat d'influir.

Per acabar

L'agressió nord-americana i britànica contra l'Iraq és una mostra recent, espectacular i mediàtica de decisió de recórrer a les armes per aconseguir objectius polítics i econòmics per part d'algú que té la convicció que la seva força li estalviarà de pagar un preu que no sigui insignificant.

La justificació de l'atac i l'ocupació consegüent s'ha bastit damunt d'un feix de falsedats, ocultacions i tergiversacions, com més va més demostrades. No fa gaire, la novel·lista nord-americana Sara Paretsky deia:

«En aquesta època tinc la impressió de caminar dins d'un núvol tòxic fet no pas de virus o de radiacions, sinó de mentides.»

Aquest núvol de mentides escampades massivament per polítics i mitjans de comunicació tenen una finalitat primordial: provocar por, una por difusa i omnipresent que recorda els temps de la Guerra freda. L'enemic soviètic ha estat substituït per un de molt més inconcret i intangible, anomenat terrorisme. Un dels objectius de la por és convèncer l'electorat de la necessitat d'aquesta mena de guerra preventiva inacabable i d'abast il·limitat, una de les funcions de la qual consisteix a escamotejar de l'escena pública els problemes que afecten veritablement la població.

Sembla com si el destí de la racionalitat, de les normes d'actuació compartides pels estats, de la consideració de l'ús de les armes com a últim recurs, és el d'ésser bandejades de l'escenari internacional per tal de cedir un lloc preferent a la força. Si a tot això hi afegim el fet que, al nostre país, s'hi dóna suport oficial i s'abonen les condicions de confrontació, el panorama no pinta gaire engrescador.

Ja sabem que l'escola no és feta per canviar el món ni fer front a l'envestida dels valors bèl·lics tota sola; que l'amenaça del retorn a foscuries passades és ben real; i que el seu prestigi i influència són menors que els dels *mass media*, davant dels quals es troba «captiva i desarmada» com deia Fabricio Caivano. Amb tot i això, més ben dit, justament per això, convé insistir en l'opció d'educar contra la guerra i en favor de la pau. Justament ara.

Per posar fil a l'agulla

La guerra i la seva història

HOWARD, Michael. *Las causas de las guerras y otros ensayos*. Madrid Ed. Ejército, 1987.

KEEGAN, John. *Historia de la guerra*. Barcelona: Planeta, 1995.

REGAN, Geoffrey. *Historia de la incompetencia militar*. Barcelona: Crítica, 1989.

La violència humana

MONTAGU, Ashley. *La naturaleza de la agresividad humana*. Madrid: Alianza, 1985.

SANMARTÍN, José. *La violencia y sus claves*. Barcelona: Ariel, 2000.

Les guerres actuals

KAPUSCINSKI, Ryszard. *La guerra del fútbol y otros reportajes*. Barcelona: Anagrama, 1992.

PANOS INSTITUTE. *Armas para luchar, brazos para proteger. Las mujeres hablan de la guerra*. Barcelona: Icària, 1995.

SMITH, Dan. *Atlas des guerres et des conflits dans le monde*. Paris: Autrement, 2003. (La versió original és britànica. Suposem que Akal el traduirà. De tota manera, els mapes són prou clars).

Educació per a la pau

BASTIDA, Anna. *Desaprender la guerra. Una visión crítica de la educación para la paz*. Barcelona: Icària, 1994.

CASCÓN, Paco. *Educación en y para el conflicto*. Escola de cultura de pau, UAB, s.d., www.pangea.org/unescopau

FISAS, Vicenç. *Cultura de paz y gestión de conflictos*. Barcelona: Icària, 1998.

LEDERACH, John Paul. *El abecé de la paz y los conflictos*. Madrid: La Catarata, 2000.

SASTRE, Genoveva; MORENO, Montserrat. *Resolución de conflictos y aprendizaje emocional. Una perspectiva de género*. Barcelona: Gedisa, 2003.

Materials didàctics

BASTIDA, Anna. *Els conflictes bèl·lics*. (Propostes de treball i guia didàctica). Vic: EUMO Ed., 2003.

SÁEZ, Pedro. *Guerra y paz en el comienzo del siglo XXI*. (Propostes de treball i guia didàctica). Madrid: CIP, 2002.

Suggeriments literaris

AMAT-PINIELLA, Joaquim. *KL Reich*. Barcelona: Edicions 62, 2001 (Republicans als camps de concentració nazis).

ATXAGA, Bernardo. *L'home sol/ El hombre solo*. Barcelona: Columna, 1995 / Ediciones B, 1995 (El conflicte basc)

CORNUDELLA, Jordi (a cura de). *Maleïdes les guerres. Poesia universal de tots els temps sobre el desastre de la guerra*. Barcelona: Edicions 62 / Empúries, 2003.

HATZFELD, Jean. *La vida nua. Relats dels aiguamolls ruandesos*. Barcelona: Edicions de 1984, 2001.

LOYD, Anthony. *Mi vieja guerra, cuánto te echo de menos...* Barcelona: Lumen, 1999. (La guerra de Bòsnia)

SIGUAN, Miguel. *La guerra als vint anys*. Barcelona: La Campana, 2002. (Guerra civil espanyola).

Enllaços

www.xtec.es

www.ub.es/conflictos

www.pangea.org/edualter

www.pangea.org/unescopau

www.fuhem.es/CIP

www.gernikagoratur.org

www.observatori.org

Per posar de manifest que les guerres estan construïdes sobre un teixit de mentides, destinades a ocultar-nos la profunda irracionalitat, l'autor ho exemplifica explicant la Primera Guerra Mundial.

Les guerres en la història

Què és el que convé que un historiador expliqui respecte de les guerres? Que formen part inseparable de la història humana, que mai no hi ha hagut un món primitiu de pau i convivència, és un fet prou conegut en el qual no val la pena d'insistir. Tampoc no hauria de perdre gaire temps mostrant, com ho fan habitualment els historiadors militars, les etapes de la seva evolució, lligades al desenvolupament de les armes. El que més ens importa és explicar què signifiquen les guerres per al conjunt dels homes i les dones. Mostrar, en primer lloc, que la guerra no implica solament els combatents, sinó el conjunt de la societat: a la Segona Guerra Mundial hi va haver uns 50 milions de morts, 22 milions de militars i 28 milions de civils.

Josep Fontana

I potser convé sobretot que expliqui que allò que se'ns diu habitualment de les guerres acostuma a estar construït sobre un teixit de mentides, destinades a ocultar-nos la seva profunda irracionalitat. Per tal de posar aquest aspecte en relleu és millor que concentrem l'atenció en una guerra concreta. Ho faré en la Primera Guerra Mundial, sobre la qual s'han publicat molts estudis els darrers anys.

De bon començament, les forces bel·ligerants havien pensat que podien aconseguir una victòria ràpida –per Nadal a casa, com a màxim per la Pasqua del 1915. Però, en primer lloc, els plans militars en què

22 Les guerres

es basaven els uns i els altres estaven equivocats. I hi havia tot un seguit d'elements nous que els militars no entenien encara. Sobretot, el fet que els armaments moderns permetien crear posicions fortes molt fàcils de defensar. Els canons s'havien perfeccionat amb un sistema de retrocés hidràulic que els feia tornar a posar-se en posició després de disparar, de manera que no calia tornar a apuntar, i això significava que ara cada canó disparava quatre vegades més que abans.

Hi havia, a més a més, les metralladores que, combinades amb les barreres de filferro, posarien fi a la tradició d'una guerra mòbil d'atacs de cavalleria i d'assalts de la infanteria a la baioneta, que era la que encara volien fer els generals.

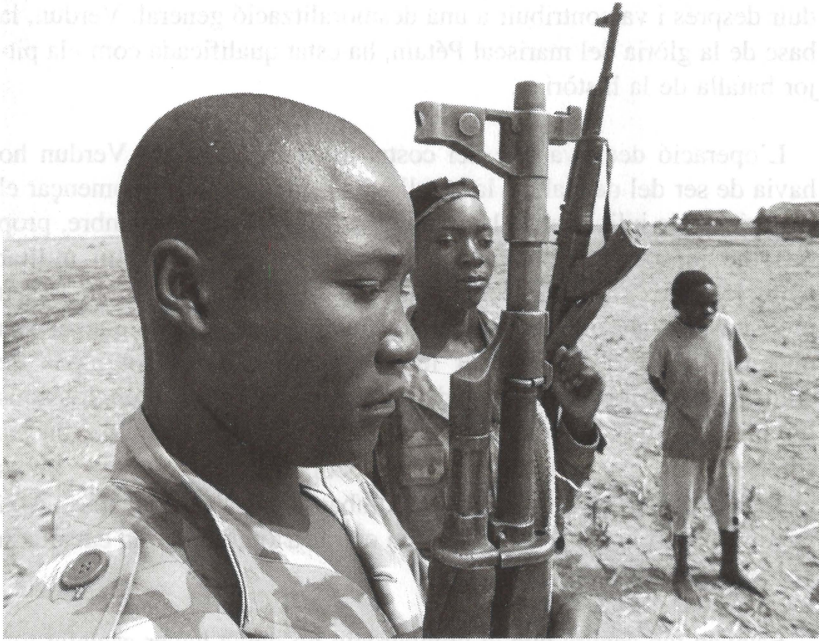
El reglament d'infanteria francès del 1914 deia:

«Article 330: Quan s'acosta el moment de l'assalt, es posa la baioneta al canó. Dirigits pels oficials i sotsoficials, els tiradors surten a pas de cursa i es llencen, amb la baioneta enlaire, sobre l'adversari al crit d'"Endavant, a la baioneta!". Els tambors o les trompetes toquen a la càrrega.»

Un militar francès ha explicat: «A les primeres batalles, amb els oficials al davant, els nostres soldats d'infanteria, amb els pantalons rojos –perquè anaven vestits de vermell llampant, i al damunt duïen cascos de bronze amb plomes–, es llançaven amb la baioneta enlaire mentre tocaven les trompetes, aplicant el reglament fins a l'article 330, perquè les bales de metralladora i les bombes de mà, no previstes al reglament, els impedirien d'arribar a l'article 433: "la lluita ferotge a l'arma blanca fins anihilar l'últim enemic".»

Amb una freqüència de foc de 450 a 600 trets per minut, una bona metralladora podia igualar la capacitat de foc de 40 a 80 homes amb fusells i anul·lava la cavalleria, que només mantenia la utilitat en el transport. A la guerra s'hi va anar, però, amb milions de cavalls (un per cada tres homes). Pel juny del 1916, els cavalls de guerra anglesos s'havien menjat enormes quantitats de farratge i no havien fet gairebé res; però els caps militars no podien renunciar a una tradició mil·lenària. Fins al 1918 van estar esperant que la infanteria fes el forat per on la cavalleria pogués entrar triomfalment per derrotar l'enemic.

Nens soldat (Angola). Foto Bru Rovira.

Les matances que mostren la incapacitat dels militars poden exemplificar-se en les dues grans campanyes del 1916: el setge de Verdun, fet pels alemanys, i la batalla del Somme, per part dels aliats.

A Verdun, el general alemany Falkenhayn va voler fer-hi una ofensiva en un punt concret que «obligui els francesos a abocar-hi tots els homes que tenen. Si ho fan, les forces de França seran designades fins a la mort». La teoria era que si els francesos abandonaven, perdrien Verdun; si resistien, perdrien l'exèrcit. El que es va aconseguir va ser transformar el paisatge: boscos i pobles van desaparèixer i el terra es va convertir en una successió de cràters d'obusos. En termes dels seus objectius bèl·lics, el resultat va ser una matança amb unes baixes que han estat estimades entre 400.000 i 750.000 homes, repartides meitat per meitat entre alemanys i francesos, sense comptar els gasats, ja que per primera vegada es van fer servir els gasos asfixiants en una guerra. Al final, els alemanys van fracassar, però els francesos van guanyar amb tants sofriments que

24 Les guerres

això va preparar el terreny per a les revoltes militars que es van produir després i va contribuir a una desmoralització general. Verdun, la base de la glòria del mariscal Pétain, ha estat qualificada com «la pitjor batalla de la història».

L'operació decisiva que del costat alemany volia ser Verdun ho havia de ser del dels aliats la batalla del Somme, que va començar el dia primer de juliol del 1916 i va durar fins al 19 de novembre, prop de cinc mesos. La manava el general Douglas Haig, un militar ambiciós, que creia estar realitzant un pla diví per salvar el món. El seu projecte era tan simple com el de Falkenhayn, només que el seu objectiu era diferent: trencar les línies enemigues. Tot havia de començar amb un enorme atac de l'artilleria. Després, dinou divisions britàniques i tres de franceses avançarien per la terra buida, on les filferrades ja estarien destrossades, ocuparien les trinxeres d'uns alemanys morts o intimidats pel bombardeig i s'obriren pas. Així quedaria obert el camí per on podria entrar triomfalment la cavalleria per rematar l'operació.

Estaven tan segurs que el bombardeig ho devia haver esclafat tot, que van fer avançar la infanteria sense cap mena de precaució. Però els alemanys havien resistit bé en els seus refugis subterranis i els filferros amb punxes, que s'havien retorçat encara més, havien format una barrera encara més difícil de passar. Una línia de 100.000 homes d'infanteria va avançar en un front de quaranta km d'amplada. Els soldats duïen una càrrega d'uns 30 kg al damunt, tot el que es considerava que era necessari per mantenir una llarga lluita dintre les trinxeres alemanyes. Amb aquest pes, però, era difícil sortir fora d'una trinxera i, a més, s'havia de caminar lentament, sense poder córrer ni tirar-se a terra o aixecar-se amb rapidesa. Aquells milers d'homes que constituïen un blanc fàcil amb tot l'emalum que portaven al damunt i que es movien lentament no tenien altra solució, davant del foc d'un centenar de metralladores alemanyes, que tirar-se a terra i no aixecar-se. El que es va aconseguir el primer dia va ser guanyar dos pobles i un punt fort alemany a costa d'uns 20.000 soldats anglesos morts i uns 40.000 de ferits: en un sol dia, l'1 de juliol de 1916, hi va haver més morts que en tota la duració de les guerres de Crimea i dels Bòers juntes. Tot el que es guanyava eren poblets, que de vegades es preniën al matí i es tornaven a perdre al vespre, a costa d'una immensa mortaldat. El resultat final de la batalla, que va durar prop de cinc

Tombes del genocidi (Ruanda). Foto Bru Rovira.

mesos, va ser un avenç de 10 km de profunditat, en un front de 40 km d'amplada, a costa de 600.000 baixes aliades. Davant del fracàs —a 60.000 baixes per km es podien consumir molts milions d'homes abans d'arribar a Berlín, i no n'hi havia tants de disponibles— es va desistir de la idea de ruptura del front i del somni de la batalla decisiva.

Philip Gibbs, un periodista que havia estat escrivint articles entusiastes durant el conflicte per mantenir la moral del públic, va rectificar en haver-se acabat la contesa i el 1920 descrivia la guerra com una matança monstruosa, una carnisseria d'homes joves «mentre els vells organitzaven el seu sacrifici i els especuladors s'enriquien, i mentre s'atiaven les fogueres de l'odi». No és gens difícil de veure que aquestes paraules serviren igualment per explicar guerres molt més properes a nosaltres, com la de l'Iraq.

L'escola Dovella ens explica com van viure la guerra tant els infants com els mestres: «Del que va anar sorgint a les aules i al claustre de mestres es van anar fent propostes per plasmar les opinions. Del que van dir els nens, del que els mestres vam escoltar, del que vam afegir i com vam poder-ho organitzar, en va resultar un procés. Un procés en què els mestres gestionàvem les idees dels nens.»

El conflicte de l'Iraq

**Escola Pública
Dovella**
Barcelona

A l'escola Dovella, fa temps que estem intentant enfocar l'aprenentatge d'una manera global. Creiem que nens i mestres ens podem apropar a la realitat tenint en compte els nostres diferents punts de vista i que el que és important és relacionar els diferents coneixements. Per tant, hi ha sensibilitat envers el que passa en el nostre entorn per inserir-ho en el nostre dia a dia i que sigui, a més d'un coneixement, una excusa per posar en marxa el procés d'aprendre.

El conflicte amb l'Iraq i la seva enorme repercussió social, molt especialment a Barcelona, reunia moltes característiques per ser tractat a l'escola. Tenia proximitat (no geogràfica, però sí mediàtica), produïa àmplia commoció social, plantejava un conflicte d'idees, amagava arguments i feia surar un ventall de valors propis de les situacions bèl·liques.

En un primer estadi, a les aules, el conflicte va aparèixer pels comentaris dels nens, impregnats d'allò que sentien a casa, als mitjans de comunicació i dels adults en general.

La segona fase va tenir lloc al claustre de mestres. Hi havia sensibilitat personal envers el que passava i sensibilitat professional

Camp de refugiats (Kosovo). Foto Bru Rovira.

envers el que deien els nens. També hi havia rebutj a caure en el tòpic de fer el *Dia de l'Iraq*, com si fos el dia del *Domund*, o de mantenir-nos en la superficialitat d'idees buides del tipus *no a la guerra* i *tots germans* que només tinguessin la durada del temps d'assecar-se una pancarta. Val a dir que, en aquesta situació, va haver-hi unanimitat entre els plantejaments dels mestres, i això no sempre succeeix.

Entre els mestres, vam pensar diferents estratègies per donar espai a la manera que els nens problematitzaven la situació. Volíem evitar caure en el maniqueisme i crear espais per sentir les diferents veus. En les aportacions a les aules hi havia idees potents: «El que jo penso importa» i «Molts JO podem parar una guerra». Lamentablement, aquesta segona premissa no va tenir èxit.

De les aules van sortir debats i idees per comunicar els diferents posicionaments. El primer que sorprenia era la gran quantitat d'informació inicial que ja tenien els nens en el moment d'encetar el tema. A quart de primària, en el moment de preguntar sobre l'Iraq, un nen va respondre que «amb el motor d'aigua per als cotxes no hi hauria guerra». Tan fulminant va ser l'observació, que els mestres gairebé no havíem pogut encara establir aquesta relació.

No ens enganyem. Les postures dels nens sovint parteixen del que senten dels adults i dels impactes dels mitjans, a més de les manipulacions dels mestres. Però també, a partir d'aquí, els debats i contradiccions que se'ls generen fan que construeixin el seu coneixement i els seus propis valors. Del que els nens havien sentit, ja en podien manifestar que la guerra d'Iraq era injusta, que les guerres són intrínsecament dolentes i que Bush era l'invasor, Aznar el seu secretari i Saddam era molt dolent.

Però als mestres ens interessava més arribar a donar cabuda a propostes del tipus «la meua veu importa», «els conflictes existeixen», «cal trobar vies de solució», «els problemes poden tenir un pes econòmic», «sovint religió i cultura s'utilitzen per als enfrontaments» o «puc argumentar bé amb males intencions».

Paral·lelament als inicis del treball a les aules sobre aquests fets, la divulgació d'un manifest contra la guerra, signat pels treballadors del centre i la seva difusió per internet va crear un clima de respostes i adhesions electròniques. I, potser per atzar, diferents mitjans de comunicació van establir contacte amb el centre per conèixer l'ambient que s'hi vivia.

Amb aquesta situació, l'amanida estava servida. Del que va anar sorgint a les aules i al claustre de mestres es van anar fent propostes per plasmar les opinions. Del que van dir els nens, del que els mestres vam escoltar, del que vam afegir i com vam poder-ho organitzar, en va resultar un procés. Un procés en què els mestres gestionàvem les idees dels nens.

És habitual a l'escola aprofitar diferents situacions per interrelacionar diferents grups a l'escola. En aquest cas vam barrejar nens de P3 fins a 6è en grups de 17 o 18 nens. Això va condicionar que una tarda fos el moment de la realització material de les propostes.

Els diferents grups de treball van reproduir un *Gernika* en mural gegant, una pancarta (que tècnicament va sobreviure poques hores), es van enviar cartes arreu del món (fins i tot a la Casa Blanca –que ens va contestar molt cortèsament–), van organitzar una sessió posterior d'avis que havien viscut la guerra de 1936-39, es van fer uns murals per recollir frases i idees en la línia de resolució de conflictes, es van

fer tallers de jocs cooperatius, cada curs va crear un material de classe per incloure'l a la web del centre i també es va crear un grup de reporters que feien de notaris de les activitats.

Les activitats van tenir desenvolupaments diversos. Algunes van ser dirigides pel mestre, compartint decisions amb els alumnes. D'altres van néixer de punta a punta dels mateixos nens. Moltes no van acabar la producció durant la sessió prevista, però ho van fer posteriorment. Algunes, com la xerrada que ens van fer uns quants avis que havien viscut la guerra del 36, van donar lloc a una activitat de tota l'escola, amb grups de nens de P3 a 6è, un altre dia.

Podem fer diferents valoracions de l'experiència. Algunes podrien semblar anecdòtiques: un nen de P3 es va adormir durant l'activitat, molts nens grans van adaptar el seu ritme de treball, en pintar o retallar, al dels més petits per fer-los protagonistes de l'activitat. Alguns nens grans es van barallar per poder pintar una part del *Gernika*. El seu clam contra la guerra esdevenia un conflicte entre ells mateixos. Alguns van haver de viure entre la contradicció del que es vivia a l'escola i el que es vivia a casa (entre un 5 i un 10 % de la població donava suport al paper del govern espanyol).

Altres valoracions tenen molta més fondària. Hem fet unes produccions que per elles mateixes tenen valor. Hem fet uns processos de debat, de planificació i d'elaboració. I hem fet un recorregut personal i de grup, cadascú a la nostra mesura, d'aprenentatge i de creixement.

A l'escola, creiem que l'aventura d'aprendre s'assembla a una xarxa per la qual viatgem de nus a nus en moltes direccions amb infinites possibilitats. Sabem que mestres i nens vam fer diferents camins d'aquesta xarxa que es relacionaven entre ells. I pensem que l'activitat ens va fer avançar, cadascú en la seva mesura.

Un cop més s'ha tancat una volta d'espiral en la qual hem après tots, nens i adults; hem trobat noves cares del políedre que ens permet captar la realitat i hem fet un parell de passes més en el camí de pensar, cooperar, escoltar, relacionar i compartir idees.

L'IES Les Marines explica algunes de les activitats que es van dur a terme durant el conflicte de la guerra de l'Iraq en els diferents nivells de l'ESO amb l'objectiu de treballar des de la poesia l'educació de la tolerància, el respecte, la igualtat, la solidaritat i la llibertat.

Guerra mai!

Lola Fenero
Isabel García
Pilar Grande
Sira Llauradó
Dolors
Sanahuja

Professores de
l'IES Les Marines
de Castelldefels

La injusta i deshonest guerra contra l'Iraq va despertar en el col·lectiu del nostre institut, l'IES Les Marines de Castelldefels, un clam de protesta generalitzat i una conscienciació del significat i la importància dels moviments socials com feia anys no es veia ni es vivia. La dinàmica de participació fou àmplia i diversa. Tanmateix, en aquest article us volem explicar algunes de les activitats relacionades amb aquest desafortunat conflicte que es van iniciar, impulsar o reforçar, en el marc de cada matèria concreta, emprant procediments variats i treballant amb nivells diferents de l'ESO. Totes les professores que signem aquest article creiem que l'ensenyament només té sentit si és viu, si s'implica en la realitat que ens envolta i contribueix a fer-la comprensible.

Professora: **Isabel García Sánchez**
Nivell alumnat: 3r d'ESO

Poetes en acció

«Si se calla el cantor
 Calla la vida
 Porque la vida
 La vida es todo un canto.
 Si se calla el cantor
 Muere de espanto
 La esperanza, la luz y la alegría»

Amb aquesta sensació va començar a florir la necessitat i les ganes d'acció del nostre alumnat de tercer d'ESO davant els esdeveniments a l'Iraq. Motivats i actius davant el conflicte i les accions i postures que diferents governs estaven duent a terme, vam decidir, tal i com diu la cançó, alçar la nostra veu per aconseguir esperança, llum i alegria. No vam voler callar, perquè la vida, sense cant, no té cap sentit. Aleshores, vam donar suport a la necessitat de lluita i reivindicació dels drets humans i vam crear el que vam anomenar «Poetes en Acció»: un grup de 15 alumnes que han treballat, a partir de la poesia, els valors humans.

Vam començar abocant-nos a la finestra de la poesia social de la postguerra espanyola, llegint poemes de Miguel Hernández, Gabriel Celaya, Blas de Otero i Gloria Fuertes. Acompanyàvem aquesta mirada poètica amb textos que tenien com a temàtica els valors humans: les cançons de Mª Dolores Pradera «Si se calla el cantor», l'«Infant de Beirut» del Lluís Llach i la «Rosa de la paz» del grup Amaral; adaptacions de contes com per exemple «El borralló de neu» de Kurt Kauter i «L'ocellet i la postal d'agraïment» d'un exemple de Besnie Siegel.

Els nostres nois i noies van entendre que els sentiments que l'ésser humà expressa a través de la lírica no són només els de mort, amor, absència... sinó també valors positius de l'ésser humà. Ens vam posar, doncs, com a principal objectiu dintre el crèdit treballar des de la poesia per una educació en valors que contribueixi a la pau, la tolerància, el respecte, la igualtat, la solidaritat i la llibertat.

I va començar la nostra acció concreta com a poetes amb la lec-

tura dels llibres «Poemes per a un món millor». Aquí els alumnes es van trobar amb poemes escrits per nois i noies, joves estudiants i poetes consagrats, la temàtica dels quals eren els valors. I, incrèduls al principi de les possibilitats que ells tenien de fer poesia compromesa, acostumats com estan en aquesta edat a fer poesia amorosa, vam veure com la frescor, la sinceritat i la innocència també donaven com a resultat uns poemes rics en humanitat i qualitat literària. L'emoció guanyava la destresa, i els poemes els arribaven al cor.

Amb la por espolsada es van veure amb l'empenta i la il·lusió de poder fer arribar el seu cant poètic a tothom. Així ho han fet. Han elaborat un poema per a cadascun dels valors proposats i han triat un poema de cada valor que estigués publicat en els llibres de «Poemes per a un món millor». I així, com a testimoni del que han expressat els nostres «poetes en acció» ens queda una nena que va ser expulsada del seu poble¹ i que representa la Pau:

Y ante mí se encontraba una niña.
Con dulzura le pregunto su nombre:
«Paz», me confía mientras me mira.
Y luego con un susurro triste:
«En el pueblo ya no me querían».

Com a tancament de la seva tasca poètica, cada poeta va escriure amb la seva lletra i d'un color diferent un dels seus poemes en un mural que es va mostrar al vestíbul de l'institut. I entre els seus comentaris i reflexions ens trobem amb el que ens diu Paula Gálvez: «Si África tiene un problema, entonces, el mundo tiene un problema; entonces nosotros tenemos un problema ya que nosotros somos el mundo». O la reflexió d'Amaya García: «Para que en el mundo haya paz, armonía, solidaridad, igualdad... no es necesaria una revolución política, económica... Hace falta una revolución interior, un despertar del espíritu humano. El cambio debe producirse en nuestros corazones.»

Professora: **Sira Llauradó Pérez**

Nivell alumnat: primer i segon cicle de l'ESO

1. Al nostre institut, la presència d'alumnes de procedència llatinoamericana és molt elevada; aquest és un dels motius que expliquen la presència tan forta del castellà.

Des que la guerra a l'Iraq va esclatar, al nostre institut no han parat de bullir els ànims i de coure les idees expressant, de formes molt diferents i totes elles encertades, la nostra indignació i el nostre rebuig envers aquesta mascarada.

De totes, us n'explicaré la més exemplar i emotiva pel seu elevat contingut de sensibilitat poètica i plàstica i que es va dur a terme amb la participació dels alumnes coordinats pel Departament de llengua castellana i amb la col·laboració del Departament de llengua catalana i educació visual i plàstica.

Es va proposar fer un recital poètic de contingut pacifista per a la diada de Sant Jordi i, prèviament, exposar tot el material poètic d'una forma atractiva i de manera que omplís les parets del centre. Així, amb el títol de «Missatgers de la pau», un parell de setmanes abans del 23 d'abril, vam començar per fer una mostra poètica. Vam imprimir cada poesia amb un tipus de lletra gran i llegible, en format DIN A3 i les vàrem enganxar a suports de cartolines de colors. Mentrestant, des de l'àrea de plàstica, cadascun dels alumnes d'ESO havia fet un colom de la pau amb una rosa de Sant Jordi agafada al bec. Les poesies, les

vam distribuir per les parets del centre i els coloms els vam penjar pels sostres i parets, acompanyant les poesies.

Professora: **Dolors Sanahuja Torres**
Nivell alumnat: 4t d'ESO

En el marc d'un crèdit variable titulat «Superem-nos, aprendre no és avorrit» (Eines d'anàlisi social), un grup de setze alumnes va treballar el tema de la guerra durant cinc dies: 5, 7, 12, 14, 18 de març, els darrers que ens quedaven per acabar el crèdit. Del que em proposava com a professora, del que vam fer, de com ho vam fer i de com ho van viure els alumnes, en queda la constància dels relats diaris que feren de cada sessió² i dels quals reproduceixo els més significatius:

La guerra contra l'Iraq

Els alumnes disposaven d'un petit dossier de vuit articles d'opinió publicats al diari *El País* sobre el tema de la guerra. Els articles eren:

ORTEGA, Andrés. «Esto no es aquello». *El País*, 10.2.03

SACHS, Jeffry. «La globalización de la política de masas». *El País*, 22.2.03

DE LA DEHESA, Guillermo: «Consecuencias económicas potenciales de una guerra en Irak». *El País*, 27.2.03

SANDOVAL, Pablo de. «Irak se quedará a oscuras en minutos». *El País*, 24.2.03

«A la guerra con Bush». Editorial de *El País*, 23.2.03

VERDÚ, Vicente. «La trola». *El País*, 22.2.03

VOLPI, Jorge. «Vive la France!». *El País*, 24.2.03

Els havien de treball per parelles. Cada parella escollia un dels textos proposats. Havien de posar-se d'acord perquè no es podia repetir cap text. Un cop distribuïts, cada parella havia de llegir el seu,

2. Una de les activitats dels crèdit era l'elaboració d'un diari personal i vaig donar llibertat perquè cada alumne/a decidís en quina llengua (català o castellà) volia escriure. Com que la majoria del nostre alumnat és castellanoparlant, aquesta és la llengua que domina. Excepció: un alumne.

comprovar que l'entenia, analitzar-lo i traduir-lo a un esquema a partir del qual havien d'exposar-lo als companys, sense llegir-lo. Perquè tots llegissin tots els textos, cada parella, a més de preparar el seu propi, havia de tenir pensada una pregunta per a cadascun dels altres.

Continguts, procediments i valors treballats:

- Coneixement sobre un tema de màxima prioritat i actualitat.
- Ampliació de coneixements polítics, econòmics, socials i de pensament
- Introducció al llenguatge periodístic.
- Pràctica de concentració.
- Hàbit de silenci.
- Treballar la memòria, una eina poderosa per a tot tipus d'aprenentatge.
- Exposició oral (entonació, ritme, vocalització...) i control del llenguatge no verbal (posició del cos, gesticulació, expressió del rostre...).
- Aplicació de diversos procediments: anàlisi, síntesi, estructura, llenguatge oral i llenguatge escrit.
- Defensa de la pau i de la convivència.
- Fomentar la col·laboració i la cooperació.
- Implicació en el món actual com a ciutadans que en són.

Vivències d'alguns alumnes extreta del seu diari:

• «Dolors ens ha donat uns articles i ens ha dit que els llegíssim perquè després els comentariem. Encara que algun és una mica difícil d'entendre, són molt interessants i fan comentaris molt intel·ligents.» (Daniel Soriano).

• «Fue una clase bastante participativa. Cada uno expuso sus ideas y la verdad es que no contrastaban mucho unas con otras. Todo el mundo está en contra de la guerra y en contra de la forma de actuar de nuestro gobierno ante este conflicto.» (Emiliano González).

• «Sinceramente, mi opinión sobre la guerra es clara, estoy en total desacuerdo con la violencia, y tras leer esos documentos que me han podido abrir más los ojos, yo me uno a los millones de personas que intentan "luchar" contra la guerra.» (Haize Millán).

36 Les guerres

- «Avui hem començat amb les exposicions orals. Cadascú ha preparat una pregunta per a cada text. En fer-la, els que exposen el text, responen i comença el moviment de braços aixecats. L'activitat desemboca en debat.» (Montse Romero).

- «Cuando terminamos de leer los textos escogimos uno para trabajarlo en pareja. Lo analizamos y sacamos las ideas más importantes. Luego empezamos a exponer cada texto, mientras que los que escuchábamos la exposición hacíamos preguntas ya preparadas y, de esa forma, comentamos nuestras opiniones y dudas. Fue una clase entretenida, observé varios puntos de vista sobre el tema muy diferentes a los míos.» (Silvina Montes de Oca).

- «El último día. La exposición sobre los textos de las respectivas parejas de compañeros se convirtió en un improvisado debate sobre la guerra y las consecuencias de ésta. Cada uno mostró sus ideas al resto de la clase y la profesora nos explicó las innumerables consecuencias que el conflicto comportará... No por ser la última clase fue especial. Todo el mundo se comportó como si el próximo día tuviéramos clase de nuevo. Por ello se hizo bastante divertida y, sobre todo, interesante y didáctica.» (Emiliano González).

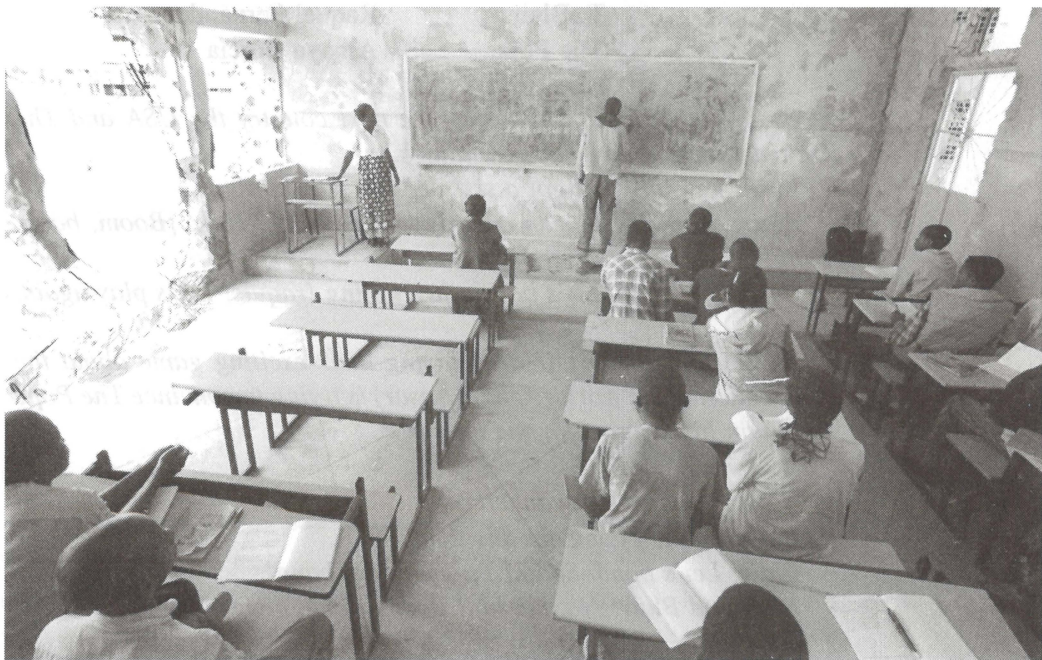
Professora: **Lola Fenero Cebrián.**

Nivell alumnat: 3r d'ESO

A partir de la revista *I love English* que és la que utilitzem en lloc del clàssic llibre de text, han sorgit temes diversos que han estat tractats a classe. Temes com la importància de les *marques*, la bandera americana, països de parla anglesa, etc.

Tot i que aquests articles estaven enfocats de manera força convencional per atreure els adolescents, alguns alumnes s'han mostrat crítics amb la posició de la revista i aquesta crítica es va generalitzar encara més davant la conscienciació en contra de la guerra. Tots aquests debats i contrastos d'opinió, els hem treballat de forma oral, però els alumnes més avançats ho han fet a partir d'informació extreta d'Internet. Per exemple:

- «The Other America» de *The New Internationalist*, basada en

Escola de Kuito (Angola). Foto Bru Rovira.

els americans crítics amb la política exterior del seu país i que s'oposaven a la guerra contra l'Iraq.

- *Slow Food Movement* contraposició a *Fast Food* i l'*American way of life*.

- Maorís y aborígenes, relacionat amb les minories ètniques i les colonitzacions.

- *The world in a bag*, relacionat amb la dictadura de la moda, les marques i l'exploració infantil.

Altres alumnes van traduir a l'anglès les frases d'Eduardo Galeano que hi havia al passadís, mentre uns altres preparaven diàlegs relacionats amb la guerra contra l'Iraq. Aquest n'és un:

Characters:	G. Bush	Sergio López
	J. M. Aznar	Bea Gago

T. Blair
The Pope

Raquel Fernández
Amaya García

Bush and Blair are choosing the next country the USA and The United Kingdom are going to attack.

Bush: ha, ha, ha! I got a six! oh! It's Irak again...

Blair: yes, yes, we can destroy what's left of Irak. ¡Boom, bang, bang!

Bush: No, no, no. It's boring just killing Iraquis! Let's play again.

While Bush and Blair are playing their exciting game about the destruction of the world, Aznar (Ansar) is trying to convince The Pope to obtain his support for the next war.

Pope: Nooooo Waaaaaarrrr...

Bush: Spain's come up this time!

Blair: Let's bomb Spain! Boom, bang, bang!

Bush and Blair: Ha, ha, ha,! Boom, bang, bang!

Ansar hears this conversation and he changes his mind...

Pope: You've convinced me. I want war.

*Ansar: Oh! NO; NO; NO; NO! Wars are bad! We can't make war!
Peace, Pope, Peace, yes, peace...*

Remember: PEACE YES, WAR NO...

Ansar and The Pope go to the White House wearing hippy clothes, the peace symbol and daisies painted all over their faces... and singing.

*ANSAR and THE POPE: Imagine all the people ... Da, da, da ...
Living foood today... yuhu, uuuuuuu.*

Professora: **Pilar Grande Mínguez**
Nivell: Primer cicle de l'ESO

La guerra ens sorprengué treballant la poesia al primer cicle de l'ESO. Els alumnes reflecteixen a classe els comentaris que han sentit

a casa, pel carrer, a les notícies, etc., Es canalitza la informació, s'aclareixen dubtes, es debat, s'informa... i es genera una actitud de rebuig del conflicte, de les seves causes i, molt especialment, de les seves conseqüències.

Aquest procés ens aboca a fixar-nos dos objectius: recopilar poemes i poetes relacionats amb el tema de la PAU i altres valors positius que es contraposin als contravalors que generen els conflictes. Es porten a l'aula llibres de poetes i antologies perquè els alumnes escullin, seleccionin i copiïn. Un cop fet, es fa un recital a l'aula.

Durant tres dies vam muntar un taller de poesia. Els nens i nenes componen els seus poemes relacionats amb el tema escollit. Es llegeixen i s'exposen. D'altra banda, el conflicte coincideix amb Sant Jordi i el recital de poesia que habitualment organitzem amb tot l'alumnat voluntari de l'institut, des de primer d'ESO a segon de batxillerat, motiu pel qual s'aprofita l'ocasió per proposar la mateixa temàtica i s'assaja fins que el 23 d'abril a la sala Margarida Xirgu de Castelldefels s'inicia l'acte poètic precedit pels cors de la Novena Simfonia de Beethoven.

Fou emocionant escoltar nens i nenes, nois i noies, clamant per la pau, la solidaritat i el sentit comú, mentre emmarcaven el seu recital amb un paper blanc (la paraula) i la rosa vermella.

L'article ens proposa un llarg, exhaustiu i molt documentat recorregut de la música i la guerra al llarg de la història: El paper de la música en la vida militar, composicions descriptives amb referències bèl·liques i cançons de guerra fins arribar a l'actualitat.

La música i la guerra

**Josep M. Vilar
Torrens**

Introducció

Tot i que a partir del segle XVIII es va desenvolupar una línia de pensament al voltant de la música com a llenguatge universal amb capacitat d'apropar els pobles i de difondre l'harmonia entre les persones i les societats –com a reflex de l'harmonia entre els seus sons–, no podem deixar de considerar que la música, malgrat tota mena de canvis estilístics i en les seves formes de difusió, ha acompanyat i continua acompanyant quasi totes les activitats humanes entre les quals encara es troba, malauradament, la guerra. La música ha estat tradicionalment un element considerat quasi necessari en la preparació, en la realització i en la gestió dels efectes de la guerra. Concretament, en la vida militar, se li ha encarregat una triple missió: transmetre ordres mitjançant senyals acústiques en el camp de batalla, regular la vida militar i provocar efectes psicològics en les tropes: d'encoratjament en les pròpies i de confusió i desgast en les enemigues.

Una mica d'història

L'ús de tambors i de campanes per donar senyals a les tropes data, almenys, del segle VII aC., a la Xina., i l'ús d'instruments de metall

(els de més volum sonor) està documentat en els exèrcits de la Grècia clàssica; per la seva banda, la Bíblia (*Josue*; 6, 1-20) narra que els exèrcits hebreus s'acompanyen de corns (*shofar*) i trompetes seguint instruccions divines, en l'episodi de la caiguda de Jericó (que recull l'espiritual afroamericà *Joshua fit the battle of Jericho*).

Sembla que les bandes militars enteses com a grups d'instruments diversos tocant música a diverses parts no és anterior al segle XII i que apareixen a l'Índia o a l'Orient Mitjà per produir un soroll o un so continuat que encoratgés la tropa i desconcertés l'enemic. Les cròniques dels croats fan referència a un so potentment «horrible» i «discordant» en les bandes de música otomanes, i entenen perfectament la relació que es crea entre el caràcter de la música i l'agressivitat de la tropa. Segurament ells van ser els primers a emular aquells grups a Europa en crear els *Stadtpfeifer* o petites bandes «municipals», però encara a la batalla de Mohács (Hongria) del 1526 en la qual l'exèrcit cristià va ser derrotat pels turcs, aquests es nodrien d'una música feta per una banda completa (la *Mehterhané*, organitzada ja en 1289, que acompanyava els geníssers) integrada per trompetes, instruments de doble canya, címbals i timbals capaç de fer una música que sobresortia de la resta de sorolls de la batalla, mentre que els occidentals sols portaven trompeters i timbalers a cavall i infanteria tocant tambors i flautes.

No hi ha dubte que la música militar va constituir –des de finals de l'edat mitjana i durant tot el Renaixement– un element important en la configuració dels conjunts anomenats de «música alta» (que sonaven «alt», o fort), tot i que no sols s'usaven amb finalitats militars, sinó també per a la caça, la dansa, cerimònies, etc., i en general com a expressió audible, sensible, del poder del senyor que posseïa aquest grup, capella o banda.

Aquests grups van anar evolucionant cap a bandes cada vegada de dimensions més grans, bandes que han anat essent progressivament deutores d'alguna manera o altra del concepte d'orquestra imperant en el mateix moment històric, i que han arribat a ser denominades «banda simfònica». Per la seva banda, grups de dimensions més modestes, amb tambors i flautes o trompetes, segons el casos, o bé gaites en àmbits molt específics, han mantingut sobretot la seva funció d'emissió de senyals i de marcar el pas.

Van ser sobretot els grups de dimensions reduïdes els que van mantenir-se més estretament i únicament vinculats a la vida castrense. Ja des d'abans que els exèrcits adoptessin uniformes, van permetre distingir els enemics dels amics; després, sobretot d'ençà que les unitats de combat es van fer tan grans que no eren controlables a base d'ordres donades amb la veu i que l'armament –amb la introducció de la pólvora, sobretot– va esdevenir cada vegada més sorollós, van ser necessaris instruments de prou potència perquè permetessin donar senyals per a l'estratègia en el camp de batalla que poguessin ser sentits i entesos per la tropa. Al llarg dels segles XV, XVI i XVII diferents tractadistes deixen rastres de tocs de trompeta característics; però, és clar, per mantenir llur funció, havien de ser necessàriament secrets, sobretot en llurs significats.

Al seu torn, van ser les bandes amb més recursos musicals les que van desenvolupar unes funcions socials, més àmplies, també vinculades a la vida civil. Sovint eren persones amb una preparació musical molt superior, professionals de la música que trobaven en l'exèrcit un medi on exercir la seva professió amb una remuneració digna i segura que sovint combinaven amb altres feines igualment remunerades, com per exemple –als segles XVIII i XIX– tocar als temples o als teatres.

En la mesura que els grups musicals encarregats de la música militar van anar creixent i ampliant les seves possibilitats, van ser utilitzats també per fer concerts de música per als civils, sobretot a partir del segle XIX; això va contribuir a projectar una imatge positiva de l'estament militar. Simultàniament, els canvis en l'armament i en les tàctiques de guerra van deixar obsolet l'ús dels instruments musicals en el camp de batalla; els temps en què la infanteria avançava a camp obert amb les flautes i tambors,¹ o amb els gaiters, a primera línia, quedaven lluny; l'aurèola mística d'aquells homes, capaços de fer –des de primera fila i mentre els altres es mataven– una música cridada a enaltir la pròpia tropa tant com a espardir l'enemic i a avançar cap a l'enemic brandant com a única arma el seu instrument,

1. Recupera aquest fet, per exemple, el film *Barry Lindon*, de Stanley Kubrik al so de *The British Grenadiers*, una de les melodies divuitesques més conegudes de la infanteria.

Guitarrista en un camp de refugiats (Angola). Foto Bru Rovira.

moria definitivament amb la guerra de Sud-àfrica al tombant del segle XX, precisament a causa de l'elevat nombre de baixes que causava una artilleria cada vegada més mortífera.

La sala de concerts

Gèneres i estils musicals

Els compositors no van tardar gaire a recollir l'essència d'aquesta música de guerra en composicions no estrictament vinculades a la guerra, però que sí que tenien un interès descriptiu d'escenes bèl·liques. Una de les primeres és *La Bataille de Marignan* del compositor francès Clement Janequin.² Escrita el 1528 segurament que commemora la victòria del rei de França Francesc I en aquella batalla, l'any 1515. Escrita per a quatre veus i interpretada quasi sempre *a capella*, és plena d'onomatopeies referides als tocs de trompetes, als

2. Versions en CD: Janequin. *Le verger de musique*. Sei Voci. Astré Auvidis, E 8571. Janequin. *La chasse et autres chansons*. Ensemble Clément Janequin. Harmonia Mundi HMC 901271.

tambors i a l'artilleria (que segons els historiadors va tenir un paper fonamental en el resultat de la contesa) i altres elements del fragor de la batalla.

Uns anys més tard, concretament el 1581, el pradenc Mateu Flecha (conegut com «el vell» per distingir-lo del seu nebot, també compositor) publicava a Praga un recull de composicions anomenades «Ensaladas», atès que cada una combinava molts elements. I una d'elles porta per títol «La Guerra», també a quatre veus i en una línia semblant a la del francès.³

L'obra de Janequin va instituir un estil descriptiu i onomatopèic, amb ritmes i modes expressius, bàsicament enèrgics que es va difondre cap a la música instrumental. Quan es va haver creat un llenguatge suficientment explícit perquè els instruments poguessin expressar musicalment una guerra, sense haver de recórrer als mots, es va començar a parlar de «battaglia» o «batalla», com a gènere instrumental, moltes vegades per a orgue (amb el seus registres té una capacitat descriptiva més gran que molts altres instruments) o per a grup instrumental. Estem parlant sobretot de la música del segle XVII. Biber⁴ a Àustria, Falconiero a Itàlia, o el valencià Cabanilles són exemples de mestres que deixen obres en aquest sentit, mentre que el català Joan Cererols⁵ escriu una *Missa de Batalla*⁶ en la qual parodia l'estil de les «batalles» instrumentals. En la mateixa tradició es troben els *Madrigali guerrieri ed amorosi* de Monteverdi⁷ en els quals la guerra pren un paper molt més simbòlic que no pas real.

El classicisme no va destacar per haver deixat mostres de música

3. Versió en CD a *Salades et bombes catalanes*. Camerata renacentista de Caracas. Les Chemins du Baroque. K617, K617077/2. Versió fragmentària a: *Carlos V; Mille Regretz*. Jordi Savall, AliaVox AV 9814.

4. Versió de la seva *Battaglia à 10* a Biber. *Battaglia à 10. Réquiem à 15*. Jordi Savall. AliaVox AV9825.

5. Versió en CD *Joan Cererols. Missa Pro Defunctis. Missa de Batalla*. Jordi Savall. Astrée/PDI G. 80.1680.

6. La Missa «La Bataille» del mateix Janequin té un sentit lleugerament diferent, ja que pertany al gènere de Missa paròdica, en voga al segle XVI, que parteix d'un tema aliè a l'obra, però que no necessàriament ha de ser de «batalla».

7. Versions en CD de René Jacobs, de Jordi Savall, d'Anthony Rooley, Andrew Parrott, entre d'altres.

amb referències bèl·liques. La *Missa in tempore belli* de Haydn,⁸ en bona mesura dominada per aquest estil «militar», en seria una excepció, igual que el tercer moviment de la *Sonata per a piano en la menor* KV 331, que ell titula «rondo alla turca» i que més habitualment s'ha conegut com la «Marxa turca»,⁹ i que retrata –sense perdre el segell mozartià– l'estil propi de les bandes de música de les tropes de geníssers, esclaus de l'Imperi otomà, i que prové de la música militar persa. Però aquesta peça no és sinó la més famosa de tota la moda de música «alla turca» que dura tot el segle XVII i que també es pot sentir a *El burgès gentilhome* de Rameau.¹⁰ No són, realment, músiques de guerra, però sí músiques creades a partir d'enfrontaments bèl·lics cronològicament i geogràficament propers.

La força que pren el descriptivisme en la música del Romanticisme va ser l'origen d'obres prou interessants en aquesta línia. Ja no són trets d'un estil que serveixen per a la creació de peces amb referències vagues, sinó descripcions musicals de fets recents com es dona a *La victòria de Wellington o la batalla de Vittoria*,¹¹ una obra de Beethoven, sovint considerada menor, injustament, en la qual es rememora (fent sonar els himnes dels diferents exèrcits, canons, etc.) la desfeta que uns mesos abans havia causat l'exèrcit aliat (anglesos, portuguesos i espanyols) a l'exèrcit francès, escrita i estrenada el 1813 amb gran èxit, quan semblava que Napoleó estava acabat. Tècnicament i conceptualment, aquesta obra aplanava el camí a l'*Obertura 1812* de Txaikovski.¹² Fou un encàrrec per celebrar el 70è aniversari de la victòria de l'exèrcit rus sobre les tropes de Napoleó en el qual va treballar durant el 1880.

8. Versió interessant de Bruno Weil (criteris històrics) a SONY. Amb criteris més tradicionals, també aconsellable la de Bernstein, entre d'altres.

9. Forma part del cànon occidental. Es poden trobar constantment una bona varietat de versions al mercat, ja sigui amb tota la sonata o només del 3r moviment, amb altres fragments cèlebres.

10. Versió de Gustav Leonhardt per al segell Deutsche Harmonia Mundi. De fet, la «Cerimònia dels turcs» és a la vegada el fragment més conegut i el que reflecteix més bé aquesta moda «alla turca» i n'hi ha diverses versions. En especial la de Savall (a la BSO de *Tous les matins du monde*, Auvidis Valois V4640) i espectacularment diferent la de Skip Sempé en el segell Alpha (Alpha 016)

11. Versió en CD al segell Naxos (Cat. 8.550230) dirigida per Ondrej Lenard

12. Tant d'aquesta com de les restants sense referència discogràfica hi ha enregistraments abundants i accessibles que sovint es reediten amb referències canviants.

Tot al llarg del segle XVIII, la creixent demanda de música de concert per part d'una societat urbana –primer de les grans ciutats, després de les més petites– que havia trobat en el concert un dels seus actes socials i d'entreteniment preferits, i la coincidència d'aquest amb el sorgiment dels sentiments nacionalistes, sovint fonamentats en la força dels seus respectius exèrcits, provocà un notable increment de la composició i interpretació de marxes militars de concert, amb tractaments simfònics, per a fins civils.

Més tard, durant el segle XX, les obres de concert d'inspiració bèl·lica han estat força menys. Destaquen, per exemple, el *Rèquiem de Guerra* de Britten, algunes composicions patriòtiques de Xostakòvitx com la simfonia inspirada en el setge de Leningrad o *Threnody* per a les víctimes d'Hiroshima, de Penderecki.¹³ Per la seva banda, la història de la música ha recollit sovint que obres com la *Història d'un soldat* de Stravinski o el *Quartet per a la fi dels temps* de Messiaen deuen bona part de la seva existència i/o del seu format, respectivament, a la Primera i a la Segona Guerra Mundial.

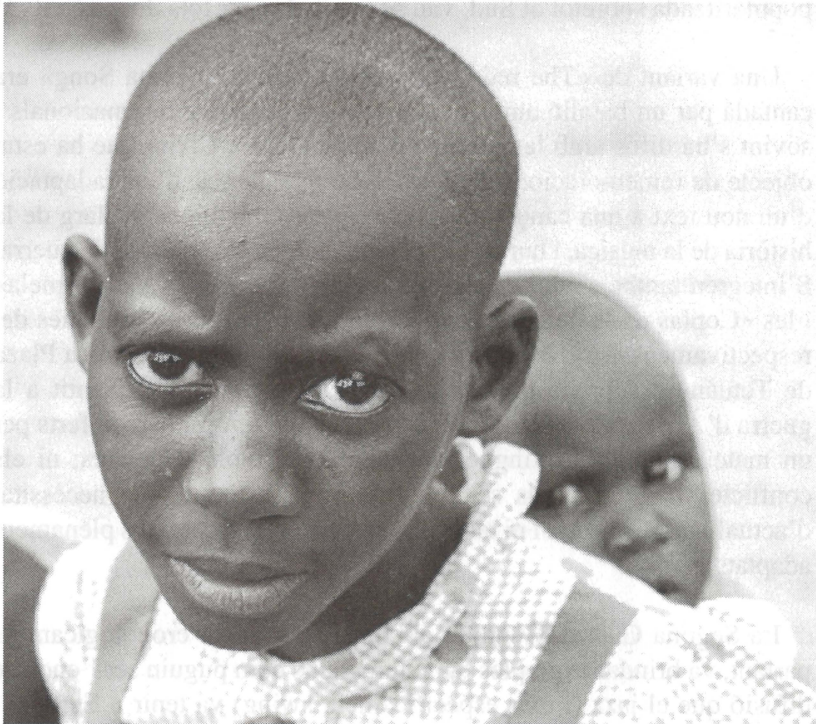
Les cançons de la guerra

La veritat, però, és que les músiques o de manera més concreta les «cançons de la guerra» molt sovint s'han situat més a prop de la tradició popular, de les cançons de moda, que no pas de la música «clàssica» que més sovint ha recollit la història de la música.

No és estrany que els soldats des de sempre hagin cantat en períodes de guerra, pel que el cant ha suposat en la vida en grup fins a la irrupció de la radiodifusió, i per l'excepcionalitat de les circumstàncies de la guerra. Als temps de la guerra de successió al tron espanyol podria remuntar-se la memòria de melodia de «Malbrugh se'n va en guerre» (en realitat John Churchill, duc de Malborough (1650-1722), capità general de l'exèrcit britànic) avui convertida en cançoneta infantil a França i pràcticament idèntica a «For he is a jolly good fellow», la més universal de les cançons d'aniversari actualment, mentre que la cançó espanyola «Mambrú se fue a la guerra» pren una

13. Versió dirigida pel mateix compositor, al segell EMI, en edicions diverses.

Supervivent del genocidi amb la seva germaneta (Ruanda). Foto Bru Rovira.

melodia diferent a partir del mateix tema. L'obra citada de Beethoven ens parla de com un segle més tard aquesta melodia tenia un clar ús militar.

Una altra de les guerres que han deixat un llegat important de cançons fou la Guerra Civil dels Estats Units. S'hi troben cançons d'exaltació com «When Johnny Comes Marching Home», o com «John Brown's Body» que més tard donà lloc a «The Battle Hymn of the Republic», cançons clarament de marxa com «Yankee Doodle» (de mitjan segle XVIII), o cançons d'enyorança dels temps de pau com «The Cruel War» (provinent de la guerra del 1775-1783), «The Red River Valley», totes elles cantades per les tropes del Nord, els vencedors; les cançons del sudistes –els perdedors– han resultat força més oblidades. Així i tot, cançons populars al seu moment com «Oh! Susanna», «Aura Lea» (popularitzada per Elvis Presley amb la lletra «Love me tender») o «Amazing Grace», de finals del segle XVIII i

popularitzada sobretot al Sud, van ser cantades per tots dos exèrcits.¹⁴

Una variant de «The red river valley» com a «Jarama Song» era cantada per un batalló anglès integrat a les Brigades Internacionals i sovint s'ha difós amb les «Cançons de la Guerra Civil» que ha estat objecte de rememoracions diverses. Es tracta, doncs, d'una adaptació d'un nou text a una cançó ja existent, quelcom habitual al llarg de la història de la música, i també o especialment, en les cançons de guerra. S'integren també sovint en aquests reculls títols com «Ay, Carmela» i les «Coplas de la defensa de Madrid» que utilitzen les melodies de, respectivament, «Ay, Manuela» y «Los cuatro muleros», o «La Plaza de Tetuán» o «Si me quieres escribir», que ja s'havien sentit a la guerra d'Àfrica. Conflictes molt separats en el temps, però soferts per un mateix poble, han tingut bandes sonores molt semblants; ni els conflictes bèl·lics ni els seus actors, no han tingut una necessitat d'actualitzar repertoris i ni tant sols, a vegades, d'uns textos plenament adaptats.

La Segona Guerra Mundial, el conflicte següent cronològicament parlant, va brindar exemples tan interessants com puguin ser l'enorme difusió que el jazz (i més específicament swing) va tenir a Europa, i sobretot el de la cançó «Lili Marlene». Basada en un poema escrit durant la Gran Guerra i publicat l'any 1937, fou posat en música l'any següent i va esdevenir la favorita de les tropes alemanyes arran de la seva radiodifusió a partir de 1941. La seva popularitat va passar a les tropes angleses (botí de guerra?), no sols per la seva lletra (inicialment la cantaven en alemany), sinó també mercès a la combinació d'un ritme de marxa lenta amb una melodia melangiosa, la qual cosa motivà una apressada versió anglesa ràpidament difosa per la BBC, primer per Lale Andersen i a partir de 1943 per l'esplèndida Marlene Dietrich, totes dues destacades alemanyes antinazis. Després de la guerra fou sobretot Vera Lynn qui la va continuar cantant repetidament en els concerts que donava per a les tropes angleses establertes a Alemanya.¹⁵ Sense dubte és la més popular de totes les «cançons de guerra».

14. Hi ha molts llocs a la xarxa amb informació sobre la música d'aquesta confrontació. Dos d'interessants són <http://users.erols.com/kfraser/> i <http://home.att.net/~dmercado/music.htm>

15. Versió catalana amb el títol de «Cant a la Natura» a *Plantem Cantant*, Ed. Nova Terra, 1962. p. 23. Informació i versions en MP3 a <http://ingeb.org/garb/lmarleen.html>

El moviment denominat de «Cançó de protesta» que ja tenia un representant important en Woody Guthrie i que a la dècada dels seixanta compta amb figures com Pete Seeger, Joan Baez i Bob Dylan, fa de l'antimilitarisme i el pacifisme, en connexió amb la ideologia no violenta del moviment hippie, i en un context més ampli de defensa dels drets democràtics i de les llibertats per a tothom, un dels elements importants de la seva protesta. El sentit folk, que des d'un punt de vista estilístic adorna la música d'aquests cantants (posteriorment Dylan es passa al rock amb la qual cosa perd una part important dels seus seguidors del primer temps), explica la seva voluntat de retornar sobre velles melodies tradicionals, algunes de les quals provenen precisament d'antigues confrontacions bèl·liques que d'aquesta manera es van mantenir vives o es van recuperar, segons els casos. Així, per exemple, «La vall del riu vermell»¹⁶ s'havia mantingut com una cançó d'enyor dels soldats dels EUA destinats arreu durant la Guerra Freda sobretot gràcies a les emissions que el servei de ràdio i televisió de les forces armades dels EUA feia per a les seves tropes, primer sobretot a Europa, després a Corea i a Vietnam. Els soldats –com la resta de la societat– cantaven menys alhora que la ràdio ho feia cada vegada més. Per la seva banda, «La cruel guerra»,¹⁷ que van repopularitzar el trio Peter, Paul and Mary l'any 1966 en plena guerra del Vietnam (1961-75), ja no representava tant les ganes del soldat de tornar a casa, sinó les de no ser mobilitzat per anar-la a fer i, per tant, la no-violència. Foren cançons que van acompanyar les manifestacions arreu dels Estats Units contra aquella guerra entre 1965 i 1969, com ho van ser «Masters of war» (on utilitza una cançó tradicional anglesa) o «Blowin' in the wind», totes dues del 1963.¹⁸ Pocs anys més tard el lloc d'aquestes cançons l'ocuparien composicions de John Lennon, primer «Give peace a chance», del 1969 i, a partir de 1971, «Imagine», convertida en un dels himnes del pacifisme. Una de les poques cançons no anglosaxones que va entrar a formar part d'aquest repertori de la cançó de protesta va ser «Bella Ciao», la més coneguda de les cançons dels partisans durant la Segona Guerra Mundial, segurament

16. Versió en català (text i acords) a <http://www.kumbaworld.com>

17. Vid. Nota 3.

18. Les versions catalanes d'aquelles cançons es van deure al «Grup de folk» i van ser enregistrades per Edigsa en els festivals organitzats al Parc de la Ciutadella l'any 1968 en dos LPs. Algunes d'aquelles cançons s'han tornat a versionar al CD *Els temps encara estan canviant*, Discmedi.

50 Les guerres

reelaboració d'una balada popular piemontesa del segle XVII, després reapareguda a la Val Padana durant la Gran Guerra, i finalment convertida en símbol de la resistència italiana. Darrerament l'esquerra d'aquell país l'ha recuperada contra el govern Berlusconi.

La darrera guerra de grans dimensions i occidentalitzada (les guerres africanes sempre sofreixen un altre tractament periodístic), la guerra d'Iraq de 2003, ha comportat una important mobilització antibel·licista que s'ha caracteritzat, s'ha repetit sovint, per la seva absència de líders destacats. Tampoc la seva «banda sonora» no ha tingut ni autors ni intèrprets destacats; en comptes d'això, algú, en algun lloc i moment, ha recorregut al vell procediment del contrafactum: adaptació d'un nou text a una melodia preexistent. Així, un fragment de la cançó tradicional russa «Kalinka» ha prestat la seva melodia i el seu ritme a l'eslògan «No, no, guerra no (4)» que hem cridat, picat i saltat.

A través de dos textos literaris, extrets d'una adaptació teatral del Mahabarata i de la Ilíada, respectivament, l'autora posa de manifest com «Orient i Occident enfonsen les seves arrels en històries de guerra. (...) I així arriben a la guerra, la situació límit en la qual la vida es confronta cara a cara amb la mort. Tu o jo, vosaltres o nosaltres.» I conclou: «D'alguna manera certa, encara que difícil d'explicar, les arts ens permeten parlar de la guerra i continuar vius.»

Heus ací la guerra

I

Eulàlia Bosch

Tronen els tambors.

Yudishsthira avança cap a Dhritarashtra i li diu:

YUDISHSTHIRA: Dhritarashtra, heus ací la guerra. Totes les oportunitats de pau, totes les esperances de vida, tu les has estroncat. Ara tot és a punt, els meus guerrers, els meus cavalls, els meus carros de combat, els meus elefants, milions d'armes, els combois de queviures, els magatzems, les forges, les tendes per als ferits, les fogueres per als morts, els músics, els endevinaires, les filles del plaer, les serps verinoses. Les meves ordres estan ja donades, els meus exèrcits fan tremolar la terra. ¿Sents com respira Bhima dins la seva curculla? ¿Reconeixes aquest alenar? Arjuna conduït per Krishna dóna el senyal d'aquest combat que tu has volgut.

DHRITARASHTRA: Cal fixar les regles de la batalla.

YUDISHSTHIRA: T'escolto.

DHRITARASHTRA: No lluitar mai de nit. Mai no pegar un home

52 Les guerres

que es retira del combat, ni un home que es bat amb un altre, ni un camàlic, ni un conductor, ni un home que combat amb la paraula.

YUDISHSTHIRA: I no pegar mai ni a l'esquena ni a les cames.

Yudishsthira es retira.

DHRITARASHTRA: Vyasa, ¿ets aquí?

VYASA: Sí, sempre sóc aquí.

DHRITARASHTRA: Tu que compons aquest poema, ¿saps ja qui serà el vencedor?

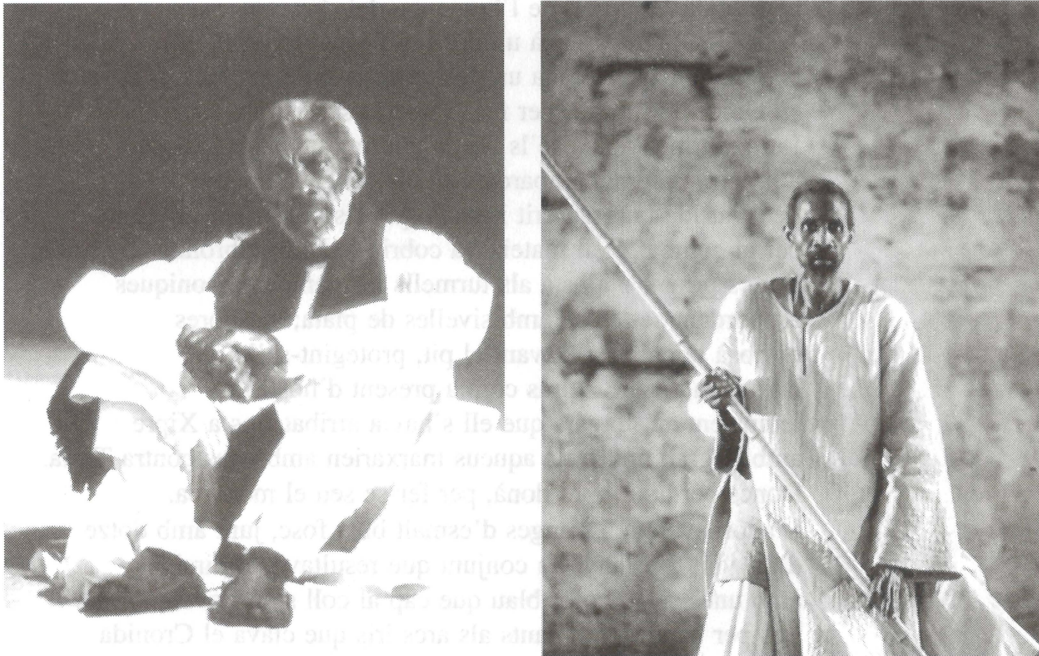
VYASA: No, el futur no existeix, Dhritarashtra. Puc donar-te ulls per veure la batalla.

DHRITARASHTRA: No, jo no vull pas veure la mort dels meus, Sandjaya m'ho explicarà tot.

Sandjaya, un vell servidor, s'apropa.

Le Mahabharata. Fotografies de Gilles Abegg. CICT. Paris 1985

Le Mahabharata. Fotografies de Gilles Abegg. CICT. Paris 1985

VYASA: Sandjaya, tu seràs l'ull del rei. Jo et dono un poder particular: veuràs sense moure't tots els indrets del camp de batalla.¹

II

Doncs l'Aurora, del llit on jeia amb l'il·lustre Títonos,
s'alçà a portar la llum no tan sols als déus, també als homes;
Zeus va trametre l'amarga Discòrdia als ràpids navilis
dels aqueus, que empunyava el senyal portentós de la guerra.
Va aturar-se a la nau monstruosa, negra, d'Ulisses,
perquè era al centre i perquè així la veu pertot li sentissin,
tant a les tendes d'Aiant Telamònida, com a la banda
on Aquil·les havia atracat els seus últims navilis,

1. *Le Mahabharata. La partie des Dés.* Adaptació teatral i text: Jean-Claude Carrière. Espectacle dirigit per Peter Brook. Centre International des Créations Théâtrales. Paris 1985. Presentat al Mercat de les Flors de Barcelona l'any 1986.

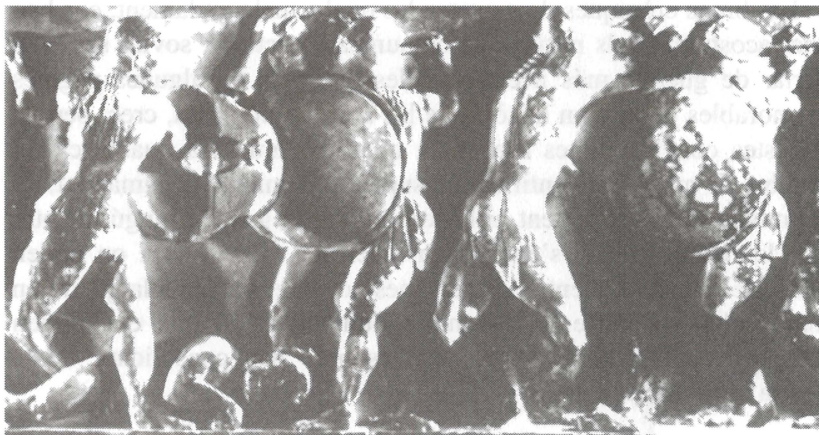

54 Les guerres

ben refiat del vigor, de l'homenia, dels braços.
A tal lloc la dea llançà un crit molt fort i terrible,
eixordador, que a cada un dels aqueus infongué una gran força
en el cor per lluitar, per fer la guerra sens treva.
I al punt més dolça se'ls féu la guerra que no la tornada
a la terra paterna, embarcats en els concaus navilis.
Féu l'atrida un gran crit i manà que els argius se cenyissin
per al combat, i ell mateix va cobrir-se amb el bronze que brilla.
Doncs primer s'ajustà als turmells les gamberes boniques
tot cordant-se-les bé amb sivelles de plata; aleshores
es posà la cuirassa davant el pit, protegint-se'l,
la que va dar-li Cíniras com a present d'hostatgia
temps enrere, llavors que ell s'havia arribat fins a Xipre
amb la gran nova: els aqueus marxarien amb naus contra Troia.
Doncs per això la hi donà, per fer-se seu el monarca.
L'adornaven deu franges d'esmalt blau fosc, junt amb dotze
d'or, vint d'estany, un conjunt que resultava admirable,
amb unes serps color blau que cap al coll s'enfilaven,
tres per banda, semblants als arcs iris que clava el Cronida
dintre dels núvols quan mostra un senyal de prodigi als homes.
I es tirà a les espatlles l'espasa amb claus d'or que fulgien
amb esclat, i la beina era de plata, suspesa
d'una xarpa, la qual uns tirants que eren d'or sostenien.
I empunyà al punt un escut protector del guerrer a banda i banda,
bell, cisellat, furiós, amb deu cercles de bronze, i encara
vint bollons fets d'estany, blancs del tot, i en el centre, per últim,
a més n'hi havia un altre, blau fosc de color; aquesta darga
la coronaven per dalt la Gorgona de faç espantosa
que fa mirada d'esglai, juntament amb la Fuga i el Pànic.
En sortia un baldric que era d'argent, i al dessorre
s'hi enroscava una serp blava, que tenia tres testes:
als dos cantons regirades, d'un únic coll arrencaven.
Es cofà el cap amb un elm de quatre bollons i de doble
crestall; per dalt el plomall li onejava de forma feresta.
I trià dues llances gruixudes, amb punta de bronze,
esmolada, i al cel l'esclat que feia aquell bronze
escalava. Al final retrunyiren Atena i Hera
en honorança del rei de l'urbs rica en or que és Micenes.²

2. *La Ilíada*, Homer. Edicions Proa. Barcelona 1997. pp. 257-258

Detall del fris de Sifnos. Ares enfrontant-se als gegants. 525 aC. Museu de Delfos

III

➤ Orient i Occident enfonsen les seves arrels en històries de guerra. Són els humans els veritables i únics inventors de les guerres. De tots els éssers vius, són ells i només ells els que emmagatzemen memòria fins al punt d'atrevir-se a prefigurar el món en el qual volen viure. Són ells i només ells els que per aconseguir-lo estan disposats a fer el que sigui. I així arriben a la guerra, la situació límit en la qual la vida es confronta cara a cara amb la mort. Tu o jo, vosaltres o nosaltres.

La guerra és una situació tan radical que posa al descobert no només tot tipus d'idees, sinó també tota mena d'emocions i de sentiments. Fa aflorar en les persones el millor i el pitjor que porten dins. I cal reconèixer que la guerra ens atrau perquè ens confronta amb la vida.

Llegim novel·les de guerra i fem de la guerra l'objecte de pel·lícules, d'escultures, de pintures, de gravats, de dibuixos i de ceràmiques, de partitures i d'espectacles de dansa, de poesies i d'obres de teatre. Seguint el rastre de les grans epopeies originàries, hem fet bona la dita d'Heràclit segons la qual la guerra és el pare de totes les coses.

Ara bé, és necessari aquest registre filosòfic i artístic per poder pensar en la guerra, intentar entendre alguns dels seus trets distintius i parlar d'ella als nostres fills, sense perdre el nord.

56 Les guerres

Les breus cròniques de guerra a les quals, malauradament, ens han anat acostumant els mitjans de comunicació actuals, sovint semblen parlar de guerres més irrealistes que les descrites en algunes pàgines memorables de la gran història de les arts. I això passa, crec, perquè aquestes concises notes d'agència quan es limiten a quantificar el nombre de morts i a identificar un suposat enemic de la humanitat, no estimulen ni el pensament ni la sensibilitat de gairebé ningú, mentre que les històries que s'entretenen a fer-nos viure fins a on poden arribar els conflictes entre les persones no es refereixen a la guerra en majúscules i sempre en escenaris llunyans, sinó que ens parlen d'aspectes, potser no sempre visibles però ben consolidats, de la nostra vida de cada dia.

Les arts tenen aquesta capacitat de permetre'ns entrar en mons que a primera vista semblen molt distants i, en canvi, formen part de la nostra mateixa condició i el cert és que, coneixent-los, ens entenem millor.

D'alguna manera certa, encara que difícil d'explicar, les arts ens permeten parlar de la guerra i continuar vius.

L'autor fa un breu recorregut per les barbàries de la guerra portades al cinema, tant pel que fa a documents històrics com en filmografia de ficció, donant compte de l'horror i també com a procés de recuperació de la memòria històrica.

Algunes imatges cinematogràfiques de la barbàrie

L'any 2001, el festival de cinema de Cannes va encarregar al cineasta Jean-Luc Godard un curtmetratge per a inaugurar el certamen. El film havia de funcionar com a resum d'algunes de les tensions bàsiques que han marcat el segle XXI. Godard va acceptar la invitació i en disset minuts va intentar resumir com el cinema havia creat una determinada imatge del segle. El resultat és un documental titulat *L'origine du xxième siècle*. L'element més intrigant del documental és que Godard hi expressa que, per parlar del punt essencial del seu segle, ha de parlar inevitablement de la clàssica tensió que no cessa de produir-se entre la cultura i la barbàrie. Tot el segle es troba travessat per les guerres, i el cinema –i la televisió, que no oblidem que va néixer com una curiosa extensió del cinema i de la ràdio– no ha fet més que convertir-se en un observador o un comentarista dels conflictes, fins al punt d'acabar configurant una iconografia del nostre present.

Godard ens recorda que l'origen del segle XXI es troba en les guerres del segle passat, però ens adverteix que, al pas que anem, el nou segle es tornarà a trobar travessat per la crueltat dels conflictes bèl·lics. Si acceptem com a inevitable aquest fet, ens trobarem amb el difícil repte que parlar de guerra i cinema, tal com va intuir fa uns anys el filòsof Paul Virilio, no és res més que parlar de la logística de la

**Àngel
 Quintana**

percepció del nostre present, de dos conceptes que avancen lamentablement de manera paral·lela.

El primer gran conflicte internacional del segle XX, la Primera Guerra Mundial, va coincidir amb el moment en què el cinema començava a popularitzar-se com a espectacle de masses i la seva representació va ser present en l'escenari de la pantalla primitiva. En primer lloc, varen ser els noticiaris reconstruïts que donaven compte del que passava al front i, posteriorment, un seguit de pel·lícules que des de la ficció varen intentar donar compte de l'horror de la guerra, alhora que alertaven la població de les inevitables conseqüències de la catàstrofe. Així, l'any 1925, per exemple, la Metro Goldwyn Mayer va aconseguir el seu primer gran èxit amb un melodrama titulat *The big parade* —La gran desfilada—, de King Vidor, on s'explicava el destí de tres amics americans que eren cridats per anar a lluitar a Europa i es trobaven perduts enmig de l'horror i la confusió. Dos anys abans, el 1923, Rodolfo Valentino aconseguia instaurar-se com a *latin lover* amb *Los cuatro jinetes del Apocalipsis*, adaptació d'una novel·la de Blasco Ibáñez, on s'intentava mostrar com els excessos de la frivolitat i del pecat conduïen cap a les guerres, que eren els càstigs inevitables dels déus contra els excessos de les noves babilònies. En tots dos casos, una estructura melodramàtica acaba desembocant en la guerra, la qual s'encarrega de marcar i definir el destí dels personatges. No fou fins als anys trenta, amb les adaptacions de les novel·les *Adiós a las armas* (1932), d'Ernest Hemingway, i de *Sin novedad en el frente* (1930) d'Erich Maria Remarque, quan el melodrama donà pas a un discurs obertament pacifista i la Primera Guerra Mundial fou vista com una sanguinària carnisseria que no portava enlloc. Stanley Kubrick ens ho recordà a *Senderos de gloria* (1957), quan mostrà els generals jugant a escacs en la seva torre de vori, mentre els cossos dels soldats plens de fang queien en les trinxeres.

Quan l'any 1936 va tenir lloc el cop d'estat franquista que donaria pas a la guerra civil espanyola, la Generalitat Republicana havia creat un Comissariat de Propaganda que, entre els seus principals objectius, havia de difondre un noticiari d'actualitat. La guerra va convertir els noticiaris de Laya Films en el testimoni més important de la imatge de la guerra civil, en la font que ha determinat bona part de les recerques historiogràfiques. La contemplació d'alguns dels principals documents de Laya Films com *Catalunya màrtir* o *L'enterrament de Durruti*

Nena gitana expulsada (Kosovo). Foto: Bru Rovira

són el principal testimoni, realitzat des de la immediatesa, que ens certifica que tots plegats també som fills d'una guerra i que la societat del benestar en la qual ens ha tocat néixer no és més que l'herència de les tribulacions d'un temps molt menys plaent i força més gris on varen viure els nostres avis o pares. El document més important que la ficció va produir sobre la guerra civil és *L'espoir/Sierra de Teruel* d'André Malraux. En la pel·lícula, l'escriptor francès va aixecar un veritable monument filmic al combat de la guerra antifeixista i als combats que els republicans vivien en terres aragoneses. L'escena final que ens mostra la solidaritat del poble per la República continua essent un dels grans testimonis del cinema de propaganda i una de les imatges emblemàtiques que el cinema ha donat sobre el subconscient de la Guerra Civil. En els darrers anys, hem viscut un procés de recuperació de la memòria històrica que ha conduït a determinats escriptors i cineastes a apropar-se al fenomen de la guerra, convertir-lo en un element viu que encara transita en la memòria col·lectiva. Les

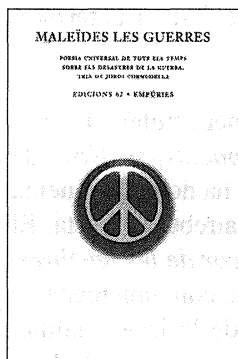
dues pel·lícules clau que s'han ofert sobre el tema són *Tierra y libertad* de Ken Loach, on el cineasta britànic ens mostra les tensions que es varen viure en el costat república provocades per la intransigència dels sectors propers al Partit comunista i *Soldados de Salamina* de David Trueba –inspirada en la novel·la de Javier Cercas–, on a partir de la recerca sobre la vida d'un escriptor feixista es recupera la situació crítica que va representar la retirada de les tropes republicanes cap a l'exili i s'acaba mostrant com la Guerra Civil no va ser més que el pròleg d'una complicada lluita cap a la llibertat que va crear profundes ferides en bona part dels seus lluitadors.

La representació de la Segona Guerra Mundial al cinema no va ser només un tema recurrent de les ficcions i dels documentals, sinó que també va condicionar l'actitud política que determinats cineastes i determinats països varen tenir sobre les terribles conseqüències d'un conflicte que havia posat en crisi els límits mateixos de la racionalitat. Un any abans que esclatés la guerra, Charles Chaplin ja va advertir a la humanitat, amb un memorable discurs en el qual el personatge de Charlot decidia prendre la paraula, que l'única alternativa per combatre la barbàrie nazi passava pel respecte a la democràcia. *El gran dictador*, que hauria de ser de visió obligada a totes les escoles, continua sent un dels millors testimonis sobre el valor del compromís i sobre la importància de l'educació en els valors de la democràcia. De la mateixa manera que el filòsof Theodor W. Adorno va afirmar que després d'Auschwitz era impossible crear poesia, el cinema italià va veure clar que després de vint anys de feixisme i de la invasió nazi al seu país era impossible crear ficcions que ens remetessin cap a la idea dels paradisos perduts. Roberto Rossellini, a *Roma, citta aperta* (1945), va invocar la memòria immediata per construir una obra clau contra l'oblit que servís perquè durant diferents generacions hi hagués constància dels efectes impúdics de la barbàrie. *Roma, città aperta* va obrir les portes al neorealisme, un moviment fonamental que va permetre que el cinema prengués consciència de la realitat, que decidís explorar-la i que convertís la pantalla en un espai de denúncia tant de la repressió del passat recent com del malviure dels anys de la postguerra. La Segona Guerra Mundial i els seus efectes no para de ressuscitar en el cinema contemporani. *La delgada línea roja* (1999) de Terence Mallick és potser la millor pel·lícula que ens ha descrit, recentment, l'horror de la guerra des del seu propi interior, mentre que algunes obres recents com *El pianista* (2002), de Roman Polanski,

ens recorden que les ferides de l'antisemitisme i de l'extermini perpetrat pels nazis continuen obertes.

Finalment, m'agradaria acabar aquest desplaçament sintètic pel cor de les guerres reivindicant la importància d'*Apocalypse Now* de Francis Coppola, potser la millor visualització que ha donat el cinema del problema de les guerres observat de manera gairebé abstracta. El film, inspirat en la novel·la de Joseph Conrad, *El cor de les tenebres*, té com a epicentre la guerra del Vietnam i s'articula com una mena de viatge cap a l'origen de l'horror, cap a l'imperi de la irracionalitat. Coppola no juga gratuïtament amb la idea del Vietnam, ja que li dona un valor simbòlic. El Vietnam és la guerra que té lloc en el moment en què, recuperades algunes ferides de la Segona Guerra Mundial, han esclatat les noves conquestes de la modernitat agrupades al voltant d'un seguit de revoltes juvenils. Mentre alguns joves reivindicaven per als campus universitaris noves formes de vida basades en la tolerància i la llibertat, altres joves morien en la selva vietnamita en una guerra que des de l'imperialisme s'havia aixecat contra el fantasma del comunisme. Coppola ens mostra com la barbàrie trenca amb les conquestes de la modernitat i com la follia no para de gravitar per damunt de les guerres, com la irracionalitat humana posa en crisi totes les conquestes de la humanitat per acabar enfonsant l'individu dins l'espiral de l'horror. Dins l'espiral d'allò inexplicable.

62 Les guerres

Maleïdes les guerres*

Carles Torner

La gran virtut de l'antologia *Maleïdes les guerres* rau, d'entrada, en l'altíssim valor literari dels seus poemes. La tria feta per Jordi Cornudella és també una magnífica introducció a la poesia universal. Una vegada més, des dels poemes xinesos antics fins a Cavafis, Auden, Brecht o Szymborska, l'antologia ens fa adonar de la bona fortuna que tenim els lectors catalans, ja que podem comptar amb traduccions poètiques tan diverses i tan valuoses. Enmig d'elles –i enmig dels desastres d'un segle XX marcat per dues guerres mundials i tantes altres maleïdes guerres– hi troben el seu lloc natural els poemes de la nostra literatura: Josep Carner, Carles Riba, Gabriel Ferrater, Blai Bonet, Maria Àngels Anglada...

L'arc que dibuixen el centenar de poemes se sosté en dos pilars. En un extrem, el *Plany de Ningal* per la destrucció d'Ur, un anònim vell de cinc mil anys sàviament traduït i anotat per Segimon Serrallonga. En l'altre, el poema *La guerra, la nit verda*, escrit el març de 2003 per Narcís Comadira. Al regne d'Ur, del plany antic al lament present, la

* CORNUDELLA, Jordi (tria de). *Maleïdes les guerres. Poesia universal de tots els temps sobre els desastres de la guerra*. Barcelona: Edicions 62-Empúries, 2003 (Col·lecció Poesia; 79).

perspectiva d'aquest arc dóna tota la seva profunditat a la paraula col·lectiva que s'ha deixat sentir amb tanta força a Catalunya contra la guerra d'Iraq. En efecte, molts dels poemes que formen part de l'antologia van ser llegits, quan el llibre encara era en premsa, el 16 de juny d'enguany, a l'acte que va cloure les mobilitzacions de la plataforma Cultura contra la guerra (amb la col·laboració del PEN Club català i d'Edicions 62), amb la participació de més d'un centenar d'actors i d'una dotzena de poetes actuals, a la plaça del Rei de Barcelona.

Una de les primeres víctimes de la guerra és la paraula. I no només perquè comencem a ser molt i molt conscients –per l'experiència acumulada durant les guerres dels anys noranta i actualitzada per la guerra d'Iraq– fins a quin punt les guerres porten a l'extrem els engranatges de la mentida als mitjans de comunicació. La paraula es rendeix, sobretot, perquè l'horror de la guerra ens fa mesurar la distància insalvable entre allò de què som testimonis i la nostra capacitat de posar-hi paraules. La distància infinita entre el que s'ha esdevingut i la nostra voluntat de fer memòria. La guerra ens deixa muts i amb plena consciència de ser-ne. Una cassolada també expressa això: una paraula en recerca.

Em demaneu per a la vostra revista un dels meus poemes sobre la guerra. N'he triat un que parla precisament d'això: la manca de mesura entre els versos i allò a què es volen referir. La memòria del sofriment en les guerres és una memòria que costa habitar. El 1993 vaig ser testimoni del dolor dels fugitius de la guerra d'agressió a Croàcia i a Bòsnia.

«Anunci d'una casa on ningú no vol viure»

*L'han saquejada tants de cops
 i gent amb tantes cares
 que no hi fa res saber
 qui és l'autor dels crims:
 podríem ser nosaltres.
 Ara només el sol saqueja unes paraules*

64 Les guerres

*sense frontisses ni lindars
i enfonsa portes sense pany.*

*A dins hi viuen dones
plenes de veus que han emmudit
i no saben com estimar-les:
reguen les pedres,
cusen regals per als absents
i t'ofereixen signes,
cendres, pluja del cel.*

*Escolta'm: sóc l'anunci d'una casa
on ningú no vol viure.
No tens amb què comprar-la: benvingut.*

Carles Torner

Bibliografia complementària*

Articles publicats a la revista *Perspectiva Escolar*

Biblioteca Rosa Sensat

- BOQUÉ I TORREMORELL, M. Carme. «De l'educació a la cultura de la pau».
En: *Perspectiva Escolar*, núm. 258 (octubre 2001), p. 60-66
- POMARES VALLS, Maria. «Webs per treballar la pau». En: *Perspectiva Escolar*, núm. 275 (maig 2003), p. 81-82

Llibres i articles

- ABELLÓ, Lola. «Educar en la pau en temps de guerra». En: *Guix elements d'acció educativa*, núm. 294 (maig 2003), p. 72-73
- Agenda de La Haia per la pau i la justícia al segle XXI*. [Barcelona]: Fundació per la Pau, 2000
- ALTARRIBA ORDÓÑEZ, Antonio. «Historietes en el camp de batalla». En: *El Correu de la Unesco*, núm. 247 (agost/setembre 1999), p. 61-64
- La alternativa del juego II: juegos y dinámicas de educación para la paz*. 4ª ed. Madrid: Los Libros de la Catarata, 1999 (Edupaz; 2)
- Alto a la utilización de niños soldados*. [Madrid]: Coalición para Acabar con la Utilización de Niños Soldados, 1999
- BASTIDA, Anna. *Els conflictes bèl·lics*. Vic: Eumo, 2003
- BASTIDA, Anna. *Desaprendre la guerra. Una visió crítica de la educació para la pau*. Barcelona: Icaria, 1994
- BUESO, Carmen. *Recursos para una educación global: ¿Es posible otro mundo?* Madrid: Narcea: Intered, 2003

* Selecció de documents que podeu trobar a la biblioteca de Rosa Sensat.

- CASTELLANO FARIÑAS, Juan A. «Los almendros como mensaje de paz». En: *Kikiriki cooperación educativa*, núm. 66 (septiembre/octubre/noviembre 2002), p. 85-91
- CONGRESO FAPACE (30º: 2000: Madrid) *Educación para la paz: 30º Congreso FAPACE 2000 reflexiones para el ámbito educativo*. Madrid: Editora Social y Cultural, 2001
- Educació per la pau en el lleure: recull de bones pràctiques a tres països*. [Barcelona]: Fundació Catalana de l'Esplai, 2001
- Educación en la no violencia: propuestas didácticas para un cambio social*. Madrid: PPC, DL 2000 (Educar práctico; 42)
- Educación para la paz y la resolución de conflictos*. Paco Cascón Soriano (coord.). Barcelona: Cisspraxis, 2000 (Biblioteca Básica para el Profesorado)
- FISAS, Vicenç. *Cultura de paz y gestión de conflictos*. Barcelona: Icària, 1998
- FISAS, Vicenç. *La paz es posible: una agenda para la paz del siglo XXI*. Barcelona: Plaza & Janés, 2002 (Debolsillo)
- HERNÁNDEZ, Francesc Xavier. «Soldados de Babilonia: la guerra y la enseñanza de las ciencias sociales». En: *Aula de innovación educativa instrumento para la innovación educativa*, núm. 122 (junio 2003), p. 75-78
- LEDERACH, John Paul. *El abecé de la paz y los conflictos: educación para la paz*. Madrid: Catarata, 2000 (Educar; 10)
- MAJORAL, Sílvia. «Que no ens han sentit?». En: *In-fàn-ci-a educar de 0 a 6 anys*, núm. 132 (maig/juny 2003), p. 3-4
- Maleïdes les guerres. Poesia universal de tots els temps sobre el desastre de la guerra*. Barcelona: Edicions 62/Empúries, 2003
- MAYOR ZARAGOZA, Federico. «Educar, aprender y compartir». En: *Aula de innovación educativa instrumento para la innovación educativa*, núm. 108 (enero 2002), p. 57-59
- El mundo en guerra. La educación para la paz: propuestas y actividades (3-12 años)*. Francesc López, Susanna Arànega (comp.). Barcelona: Graó, 2003 (Graó; Temas transversales; 184)
- «No entenem les guerres». En: *Barcelona educació*, núm. 32 (abril/maig 2003), p. 12-13
- Pau i treva: butlletí del Centre Universitari de Recerca i Intervenció en Resolució de Conflictes*. Barcelona: Pau i Treva Centre Universitari: ICESB: Fundació Pere Tarrés, 1999-
- «La pau, un repte per a l'educació» [Diversos articles]. En: *Guix elements d'acció educativa*, núm. 294 (maig 2003), p. 9-50
- RAMONET, Ignacio. *Guerras del siglo XXI: nuevos miedos, nuevas amenazas*. Barcelona: Mondadori, 2002 (Arena abierta)
- Seriosament...: 25 arguments per la pau en còmic*. Barcelona: Fundació per la Pau, 2002
- TAMARIT, Isabel. *Conflictos armados y pobreza: el desarrollo como vía*

hacia la paz. Barcelona: Intermón Oxfam, 2001 (Documentos Intermón; 18)

VÁZQUEZ SEOANE, Gabriel. «Videoteca VIII: educació para la paz». En: *Making of*, suplemento didáctico de cine guía didáctica de la película..., núm. 9 (2002), p. 23-34

VIDAL NOVELLAS, Carles. «Si vols la pau, prepara-la». En: *Barcelona educació*, núm. 32 (abril/maig 2003), p. 14-16

T'agrada crear històries apassionants amb personatges que es faran amics dels lectors?

3r Premi Barcanova de literatura infantil i juvenil

Fins al pròxim dia 8 de gener de 2004 podràs presentar el teu original per participar en el 3r PREMI BARCANOVA DE LITERATURA INFANTIL I JUVENIL en llengua catalana.

Un premi amb una important dotació econòmica per al guanyador (20.000 €) i per al finalista (6.000 €), i la publicació de les obres a les col·leccions SOPA DE LLIBRES o ANTAVIANA JOVE.

El dia 6 de maig de 2004, quan el jurat farà públic el seu veredict, coneixeràs si la teva obra ha estat premiada.

* El premi implica la cessió de drets únicament de la primera edició de l'obra (5.000 exemplars en el cas de l'obra guanyadora i 3.000 en el cas de l'obra finalista).

A ells sí

I es nota

Antoni Oliver Ensenyat i Dolors Garcia i Cornella, guanyador i finalista respectivament del 2n PREMI BARCANOVA DE LITERATURA INFANTIL I JUVENIL, han fet partícips els lectors d'uns meravellosos exercicis de fantasia i sensibilitat.

Al-Rhazes, el metge de la talaia, d'Antoni Oliver Ensenyat i **Contes d'estar per casa**, de Dolors Garcia i Cornella són lectures idònies i molt recomanables per a infants i joves.

Encara no els tens? .....

PATROINADOR:

COL·LABORADORS:

R
S
E
N
S
A
T

copisa

Editorial Barcanova

Plaça Lesseps 33, entresòl
08023 Barcelona
Tel. 93 217 20 54 • Fax 93 237 34 69
e-mail: barcanova@barcanova.es
www.barcanova.es

Convocatòria per al curs 2003 - 2004 Dotació total: 107.700 euros

XXVI Premis BALDIRI REIXAC

Aquests premis, destinats a l'estímul i al reconeixement de l'escola catalana, són dotats per la Fundació Jaume I amb les aportacions voluntàries dels receptors del llibre-nadala que la Fundació tramet cada any a persones interessades per la nostra cultura.

L'àmbit d'actuació és el dels Països Catalans. L'organització dels premis compta amb l'assessorament de la DEC, Delegació d'Ensenyament Català d'Omnium Cultural.

Es Premis Baldiri Reixac són convocats en tres modalitats:

PREMIS A LES ESCOLES

14 premis de 3.300 Euros cadascun

Serà premiada la qualitat global, en llengua i continguts, de les escoles i els instituts quant a la catalanitat: lloc que ocupen la llengua i la cultura catalanes en el conjunt de les seves activitats, ús del català com a llengua de relació entre els alumnes, activitats culturals d'arrelament al país i aplicació conseqüent del Projecte Lingüístic de Centre.

Per a participar-hi cal omplir i trametre el qüestionari que facilita la Fundació Jaume I, així com la documentació que s'hi demana. Les escoles unitàries integrades dins d'una ZER s'han de presentar conjuntament.

Les escoles i els instituts ja presentats als Premis en anys anteriors i no premiats que desitgin optar a aquesta convocatòria, només caldrà que presentin el qüestionari actualitzat, sense que calgui aportar documentació nova.

No hi poden optar els centres educatius ja guardonats en convocatòries anteriors.

ASPECTES GENERALS

Els treballs i la documentació s'han d'adreçar a

FUNDACIÓ JAUME I

Aribau, 185, 3r.
08021. BARCELONA
Telèfon: 93 200 53 47
Fax: 93 200 56 33
Correu electrònic:
info @fundaciojaumeprimer.org

PREMI A MESTRES I PROFESSORS

Dotat amb 9.000 Euros: 6.000 euros a l'autor del treball guardonat 3.000 euros de subvenció per contribuir a l'edició del treball

Serà atorgat a un treball inèdit de temàtica pedagògica que contribueixi a l'ensenyament en català a qualsevol nivell i matèria.

Cal acompanyar els treballs –presentats anònimament i en dues còpies– amb la fitxa d'inscripció complimentada, dins un sobre tancat. A l'exterior no hi ha de constar el nom de l'autor sinó només el títol del treball.

El Jurat podrà dividir el premi o deixar-lo sense adjudicar. A l'edició del treball premiat hi ha de constar el premi amb el qual ha estat guardonat.

PREMIS ALS ALUMNES

75 premis de 700 euros cadascun

Seràn atorgats a treballs escolars fets, preferentment en equip, per alumnes d'ensenyament no universitari. L'import del premi es destinarà a llibres o materials didàctics en català escollits pels alumnes guardonats.

El termini de presentació s'acabarà el dia 13 de febrer de 2004. Els treballs tramesos per correu que arribin després d'aquesta data, només seran admesos si al mata-segells consta que la tramesa és anterior al 7 de febrer.

Els treballs no premiats podran ésser recollits des del 25 de juny fins al 17 d'octubre, prèvia presentació de la fitxa d'inscripció.

Els treballs hauran de ser fets en català i podran tractar de temes de qualsevol de les àrees de coneixements dels diversos cicles escolars, així com ésser resultat d'activitats del centre (dels murals, les maquetes i les manualitats més grans de 60 x 60 cm, només se n'admetran fotografies). Quant als treballs de recerca de segon de batxillerat, només se n'admetrà un per centre.

El Jurat valorarà especialment els treballs que suposin un aprofundiment en la realitat nacional catalana i en la nostra tradició cultural. Acompanyarà els treballs una memòria breu, no més llarga de dos fulls, on cal especificar les motivacions, les circumstàncies, la manera com s'ha fet el treball, etc.

Per optar al premi, cal acompanyar cada treball amb la fitxa d'inscripció, segons el model que en facilita la Fundació Jaume I.

No seran admesos els treballs que no vagin acompanyats de l'esmentada fitxa d'inscripció complimentada.

La Fundació Jaume I podrà disposar dels treballs premiats durant un any per tal d'exposar-los i promoure'n la difusió.

Premis Baldri Reixac

Amb el patrocini honorífic de la

 Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

Jordi Feu explica l'experiència educativa i social del que representa l'escola rural de Boadella per al poble: «és una petita però a la vegada gran escola, és un instrument de dinamització cultural molt potent, és un centre cívic i moltes coses més».

L'Escola Rural de Boadella

Una experiència educativa i social que diu molt a favor de l'escola rural del nostre país.

Jordi Feu i Gelis

Sociòleg i professor de la Facultat de Ciències de l'Educació de la UdG

Parlar de l'escola rural, avui i a Catalunya, és parlar d'una realitat educativa molt diferent de la de la dècada dels anys seixanta i setanta. L'escola rural del país, tot i les deficiències que encara té, s'ha transformat notablement i alguns centres són, per a mi, autèntics estandards d'una escola pública de qualitat, amb una forta dimensió social i integrada al territori. Quines paraules tan boniques, oi? Quantes vegades han estat pronunciades, veritat? Però, ben bé, què volen dir aquests termes?

Un *centre públic* i de qualitat es caracteritza, al meu entendre, pel fet de donar un servei educatiu a tota la comunitat (donant més als que més ho necessiten), per esmerçar-se tant en els objectius com en els mitjans, per formar nens i nenes autònoms, lliures, crítics i que siguin

artífexs del seu propi creixement. Una escola de qualitat treballa per fer alumnes analítics, i amb capacitat de plantejar alternatives per avançar en qualsevol camp de la societat.

La dimensió social d'una escola s'objectiva, en part, per la capacitat d'obrir les portes de bat a bat perquè hi entri gent de totes les edats, creences, ètnies, etc., a fer-hi activitats ben diverses. I també s'aconsegueix fent que els alumnes del centre trepitgin, en horari escolar, el medi social i natural més proper. Quan es produeix l'obertura de portes de l'escola, podem dir, encara que no soni massa bé a segons qui, que se socialitza la institució educativa, i quan afavorim que els nens i nenes facin seu l'entorn se socialitza, si més no des del punt de vista educatiu, el medi.

La integració d'un centre al territori es fa efectiva mitjançant la incorporació normalitzada de la cultura local i familiar a la cultura escolar, propiciant d'aquesta manera un fil conductor entre allò que es viu a la família, al poble i al centre. Mestres, pedagogs i psicòlegs, bé prou que saben els avantatges d'aquest fet: s'estableix un fil conductor entre diversos espais que fan més fàcils, entre d'altres, els processos d'aprenentatge.

Vaig copsar aquests tres aspectes –també podríem anomenar-los virtuts– que acabo d'explicar a la celebració del 75è aniversari de l'escola rural de Boadella d'Empordà (CEIP Santa Cecília): una escola de l'Alt Empordà, relativament a

prop de la frontera amb França, que en el moment actual compta amb dinou alumnes, amb dos mestres tutors i quatre mestres especialistes que itineren per les cinc escoles que formen part de la ZER Les Salines.

L'acte fou d'allò més lluït, però el que més m'interessa destacar és l'experiència educativa i social que les més de cent setanta persones i jo que hi érem presents vam viure. Permeteu-me que ho expliqui des del principi, i que ho faci a través d'un to molt personal.

Al principi del curs 2002-03, els mestres i els alumnes de l'escola de Boadella van decidir –en assemblea– que el Projecte del curs 2002-2003 se centraria en el festeig del 75è aniversari del centre. Durant les primeres setmanes de classe els alumnes de diferents edats i nivells (des de P3 fins a 12 anys) feren una pluja d'idees per tal de proposar activitats variades i, si era possible, originals que engresquessin tota la gent del poble. Activitats que impliquessin els pares i les mares, els avis, els antics alumnes; activitats que recollissin la història de l'escola i que deixessin testimoni del que se celebrava en aquest any; activitats lúdiques i més acadèmiques, etc. El cas és que al llarg de tot l'any van treballar de forma transversal en totes les matèries el conjunt d'activitats consensuades.

El dissabte 14 de juny va ser el dia en què els alumnes i mestres van revelar la sorpresa que tan acuradament havien preparat. A les 7:30 de la tarda jo vaig

arribar al poble de Boadella per moderar una taula rodona que explicaré més endavant. Una munió de cotxes es trobaven estacionats en els aparcaments de vora l'escola i, des d'aquí, se sentia una xerrameca reveladora d'un esperit neguitós però festiu. Vaig pujar les escales que porten al jardí de l'escola i em vaig trobar Núria Trobajo, una de les mestres tutores, la qual, després de donar-me la benvinguda, m'acompanyà a fer una visita «guiada» pel centre.

Només entrar em vaig trobar amb una exposició fotogràfica en la qual havien intervingut persones de diferents edats. Com que aquesta exposició formava part d'un concurs –el veredict del qual es donà a conèixer després del sopar– s'ordenava per categories: infantil i adulta.

Una de les sales de l'escola havia estat convertida en un petit «museu» de la història de l'escola: fotos del primer edifici i dels antics mestres i alumnes; fotos velles del poble; enciclopèdies, llibres i quaderns d'antics alumnes; material escolar de principis de segle; pupitres envellits pel pas del temps i un munt de records vius que eren explicats en veu baixa i a cau d'orella per alguns dels que concorrien a la visita.

En una altra aula hi havia treballs manuals fets per mares i àvies que van al centre un cop s'ha acabat l'horari escolar. L'escola de Boadella, en tant que escola amb vocació social i socialitzadora, es converteix en una mena de centre cívic a partir de les 5 de la tarda. La Francine

Lambert, la persona que s'encarrega de l'educació visual i plàstica dels alumnes, és la responsable de guiar la gent adulta que li ve de gust fer “manualitats”.

A les 8 del vespre, es donà pas a una de les activitats estel·lars preparades també pels alumnes: una taula rodona formada per cinc avis del poble –la majoria octogenaris, i un que està a punt de complir els 100 anys– per parlar de l'escola del seu temps i del temps de la seva escola. Es tractava de reconstruir la història a partir del testimoni oral i de la recomposició de la trajectòria biogràfica –tècniques historiogràfiques i sociològiques de gran importància per conèixer determinats fets.

Els avis responien les preguntes elaborades –amb veu ferma i sense nervis– per alumnes de totes les edats. En aquest «exercici» es feia palès que els nens i les nenes de l'escola rural de Boadella estaven acostumats a parlar en públic, a saber plantejar preguntes intel·ligents, a saber escoltar i a esperar el seu torn per intervenir de nou, etc.

L'acte fou entranyable i emotiu: avis i àvies amb els ulls guspirejants desempolsegaven records de l'escola compromesa de la II República; de l'escola trista, desmanegada i repressiva de la postguerra; de l'escola castellanitzada i allunyada de la realitat del franquisme dels anys cinquanta i seixanta, etc. En un moment de l'acte, Bartomeu Cantenys de 83 anys i Joan Caixàs, un xic més jove, s'aixecaren sense pensar-s'ho dues vegades i es posaren a cantar a *capella* una cançó republicana que

El mural que els nens i les nenes han regalat a l'escola. Foto: Núria Trobajo

reivindicava un sentiment nacional català agermanat amb els pobles d'Espanya.

En acabar la taula ronda, quatre alumnes decidits, s'alçaren, es dirigiren a la taula, pronunciaren unes paraules d'agraïment i lliuraren respectuosament als avis uns obsequis que havien elaborat ells mateixos. Tot plegat posà de manifest que eren alumnes desperts, actius i que, fent cas als principis de la pedagogia activa –tan ben desenvolupada en algunes escoles rurals– assumeixen responsabilitats i protagonisme.

La responsabilització i protagonisme de

l'alumnat també es manifestà en el moment que es descobrí el mural commemoratiu dels 75 anys del centre: nens, nenes i mestres destaparen un magnífic mural de ceràmica esmaltada –col·locat a la façana de l'escola i en un lloc ben visible– que havien fet ells mateixos durant el curs a les sessions d'educació visual i plàstica.

Fou just en aquest moment quan l'alcalde sortint –el dia de la festa de l'escola coincidia amb la constitució dels nous ajuntaments– va pronunciar un parlament que ja m'agradaria sentir-lo en tots els alcaldes de pobles amb escoles rurals: aquest declarà públicament com és d'important

74 Escola rural

l'escola per a qualsevol municipi i, d'una manera especial, per als pobles petits. En el decurs del míting va afirmar de manera taxativa i contundent que «l'escola rural és imprescindible perquè els pobles tinguin vida i activitat, per mantenir la flama i per assegurar el dia de demà». En acabar el parlament, no va dubtar a demanar al nou alcalde que sobretot no s'oblidés mai de l'escola i que sempre li donés un tracte preferent.

Cap a la des 10 del vespre, més tard del previst, va començar un sopar al qual va assistir pràcticament tota la gent del municipi: alumnes i exalumnes, pares, mares i avis, mestres actuals i mestres que hi havien treballat en el passat, alcalde entrant i alcalde sortint, regidors, veïns, simpatitzants de l'escola rural, etc.

Una pila de taules i cadires molt ben col·locades ocupaven el jardí de l'escola. La il·luminació era més aviat tènue –fet que ajudava a crear una atmosfera càlida i molt agradable. En un extrem de l'edifici s'hi veien un parell de banderes penjades –la del nostre país i la del poble– i, al damunt, hi havia un rètol on deia

«Casa de la Vila». A l'hora de les postres, els alumnes més grans s'aixecaren i ens obsequiaren a tots els assistents amb un àlbum molt ben editat sobre la història de l'escola que havien elaborat ells mateixos. I, després, va començar la gresca amenitzada per una banda de músics –un dels quals és mestre de l'escola– que tocaren pasdobles i altres peces.

En escoltar «Gardenias» vaig tancar els ulls i em va venir al cap la pel·lícula *La lengua de las mariposas*. Revisc imatges agredolces. Torno a la realitat i em dic: «Tinc el plaer de veure i de viure el projecte educatiu i cultural de la II República adaptat a les circumstàncies del segle XXI.» Sí, sí, em trobava enmig d'una experiència educativa, però també política i social que no em va deixar indiferent.

A quarts d'una de la matinada m'acomio i me'n vaig convençut que l'escola rural –almenys la de Boadella– és una petita però a la vegada gran escola, que és un instrument de dinamització cultural molt potent, que és un centre cívic i moltes coses més. Per molts anys.

Aquest breu article presenta una experiència de col·laboració entre els Centres d'Estudis Comarcals i els centres docents de la zona. Es tracta d'una iniciativa que pot generalitzar-se i prendre formes diverses a molts indrets on hi ha Centres d'Estudis locals.

Les Trobades de Recerca Jove del Baix Llobregat

Josep Padró i Margó

Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat

Les Trobades de Recerca Jove del Baix Llobregat, adreçades a l'alumnat d'ESO, batxillerat i cicles formatius, constitueixen una experiència educativa vinculada a les metodologies de recerca, l'intercanvi d'experiències i les sinergies pròpies del fet de compartir un projecte.

Són organitzades pel Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat en col·laboració amb la Delegació Territorial d'Ensenyament i tenen el suport de la Diputació i l'Ajuntament on es fa la trobada.

En la seva cinquena edició, les Trobades s'han convocat en dues modalitats: la Convocatòria de Recerca Col·lectiva i els Premis de Recerca Jove.

Les Convocatòries de Recerca Col·lectiva pretenen coordinar esforços d'a-

76 Experiència

lumnat i professorat al voltant d'un tema de recerca comú, d'abast comarcal. En la seva primera convocatòria, el tema va girar entorn dels arbres singulars de cada municipi; la darrera feia referència a la situació demogràfica de la comarca avui. El professorat que dirigeix la recerca participa en un seminari coordinat per un membre del Centre d'Estudis Comarcals i obté un reconeixement del Departament d'Ensenyament, anàleg al d'altres activitats de formació permanent. Aquesta modalitat, amb tot, no ha obtingut la resposta desitjada i es troba en procés de revisió.

Els Premis de Recerca Jove són oberts a treballs de grup de qualsevol àrea del currículum, de temàtica comarcal, però, a partir de la implantació dels treballs de recerca a batxillerat, s'ha creat una categoria de treball individual. En la convocatòria d'enguany, hi han participat quaranta-tres treballs de les modalitats individual i de grup, en una progressió que no ha parat de créixer des de 1997.

L'organització de les Trobades de Recerca pretén estimular les metodologies de recerca en l'ensenyament secundari, i fer-ho prenent com a tema el medi local i comarcal, amb un doble objectiu. L'un, l'obtenció dels resultats propis de la recerca i l'educació dels futurs investigadors; l'altre, l'afavoriment de la coneixença i el sentiment de pertinença a una comarca i a un territori concret, tot fent vàlid el principi de pensar globalment i actuar localment.

Actualment, les trobades són biennals i s'hi atorguen tres premis iguals als tres millors treballs de cada categoria. Els premis tenen una petita dotació econòmica per treball i per al professorat que l'ha dirigit, a més de la publicació d'un resum del treball, juntament amb la d'altres treballs seleccionats per la seva qualitat, fins a un màxim de vint. El jurat és presidit per un inspector d'ensenyament, i els altres membres són una professora de didàctica de ciències socials de la Universitat de Barcelona, una professora adscrita a un Centre de Recursos Pedagògics i cinc professors i professores de secundària de diferents especialitats.

El lliurament de premis es fa en el marc d'un matí d'activitats, en un municipi d'acollida que canvia en cada convocatòria. L'Ajuntament que acull prepara uns tallers i unes activitats relacionades amb el seu poble i patrocina les despeses del dia. L'acte de lliurament de premis és presidit per la Delegada d'Ensenyament i hi són presents una representació de l'Ajuntament d'acollida i el President del Centre d'Estudis Comarcals. Durant l'acte, els grups premiats fan una breu exposició del contingut del treball, visiten l'exposició dels treballs presentats i finalment participen en els tallers i en un acte lúdic o musical que acostuma a tancar el matí.

Uns mesos després, en el mateix municipi i en sessió de vespre, perquè hi pugui accedir tot el públic que ho vulgui fer, es fa la presentació de la publicació dels treballs.

Tant el dia de la Trobada com el de la presentació de la publicació discorren amb un elevat grau de cordialitat i emotivitat. Per primera vegada molts dels participants exposen la seva recerca davant d'un públic no estrictament escolar, el professorat comparteix el moment i renova vincles de relació adquirits en altres llocs de trobada, o es reconeix com a reincident en la seva participació en els Premis. L'alumnat, i també les seves famílies, experimenten el goig de veure el seu primer treball publicat, i la interacció entre els grups dels diferents centres educatius és fàcil i enriquidora.

Les Trobades de Recerca Jove tenen diversos punts d'interès, alguns dels quals ja han estat tractats:

- Estimular la recerca com a metodologia i recurs didàctic en els centres educatius.
- Desvetllar l'interès dels qui en el futur es dedicaran a la recerca.
- Desenvolupar valors de pertinença a una realitat comarcal i local a partir del seu coneixement.
- Generar el valor afegit d'aquelles coses que es comparteixen i es comuniquen, juntament amb el professorat i altres joves.

Altres aspectes fan referència a la coordinació de diverses institucions en un projecte comú:

78 Experiència

- Col·laboració entre administracions (educativa, comarcal, provincial i local) amb la societat civil (Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat).

- Utilització dels recursos existents en lloc de crear-ne de nous i duplicar-los. La divulgació de les Trobades es fa des dels canals de la Delegació Territorial, el jurat és professorat voluntari i el Centre d'Estudis Comarcal del Baix Llobregat aporta l'organització i el seu pes cultural com a centre socialment reconegut a la comarca. L'Ajuntament d'acollida apropa la festa a la seva realitat local i altres

instàncies col·laboren econòmicament en el sosteniment de les trobades.

La col·laboració entre el professorat i els centres d'estudis és antiga i profitosa. N'hi ha prou de dir que un bon nombre de socis dels centres d'aquestes característiques es dediquen professionalment a la docència, i que molts investigadors i estudiosos locals estan oberts a transmetre els seus coneixements a tothom que els vulgui escoltar. No dic res desconegut. Hi ha una gran col·laboració i aquesta col·laboració pot anar en augment i és del tot desitjable.

i els mitjans de comunicació. Quan ja teníem la sala plena van avisar-nos que havia perdut l'avió i que encara era a l'aeroport de Madrid. Aquell dia vaig tenir la impressió d'haver perdut una oportunitat esplèndida de conèixer l'opinió d'un expert sobre un tema que estava començant a ser molt rellevant en els cercles educatius: la influència dels mitjans de comunicació en la configuració de la societat.

Quan vam escriure el *Calidoscopio*, una antologia de textos per als nois i noies de setè i vuitè d'EGB, vam seleccionar un fragment de *Los pájaros de Bangkok*. Em consolo de la pèrdua pensant que algun noi o alguna noia s'han interessat per Vázquez Montalbán i per la bona literatura gràcies a la lectura d'aquest fragment.

Em confesso admirador de la sèrie del detectiu Carvalho. A través de les seves peripècies retrata el món, ens dóna una interpretació d'alguns fets que hem de contrastar amb la nostra mirada i d'aquesta trobada en sortim més savis. Potser és en la novel·la negra on podem trobar encara referents ètics, peripècies que ens permeten descobrir allò que som i allò, sobretot, que podem arribar a ser i a fer. Com tot bon cineasta, en Vázquez Montalbán sap crear el personatge central, però el sap rodejar d'uns excel·lents secundaris. Sempre he desitjat conèixer en Biscuter i m'agradaria fer-la petar amb la Charo.

Em planyo de pensar en tot el que ens hem perdut amb la desaparició d'aquest intel·lectual tan sòlid. En temps de gent

que es recicla a baix preu, de ministres que abandonen la ideologia al penja-robes de casa, de gent que defensa que mantenir-se fidel a uns principis és un senyal de no haver entès el món, de gent que ens vol confondre i afirma que en el fons tots diem i defensem el mateix, en temps de confusions entre la cultura popular i la porqueria de tota mena és molt injust que ens hagi deixat aquest home que tenia una argumentació esmolada, que sabia respectar les persones i combatre les idees, que feia servir la ironia com una eina de la intel·ligència i que era una referència en un món en crisi. Pocs com ell han sabut apropar la frontera que hi ha entre la literatura i el periodisme.

Avui mateix rellegiré alguns textos seus. Demà també. I sempre. No deixaré que la mort guanyi aquesta batalla.

Elogi de l'accent

Jaume Cels

Mentre reposo de la densitat lectora de Musil i mentre el tren entra al túnel de Vallvidrera, la meua mirada s'atura damunt d'un melic esplèndid que llueix una noia que tinc davant i penso en allò de creure's el melic del món. Quina expressió tan ben trobada! Això sí, creure's el centre de tot ha de ser, a més de pretensions i ridícul, esgotador.

I jugo amb el nom i canvio l'accent i em surt Mèlich. Tant se val, de l'hac, perquè és muda, però la seva mudesa cridanera dóna molta feina als mestres de totes les edats. En Mèlich és en Joan-Carles Mèlich, que no es creu melic de res, tot i que s'ho podria creure, perquè té una obra publicada molt important que t'obliga a reflexionar sobre la totalitat de la vida. I de la mort, és clar, que també forma part de la vida.

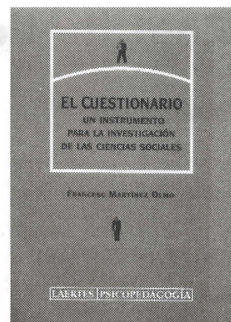
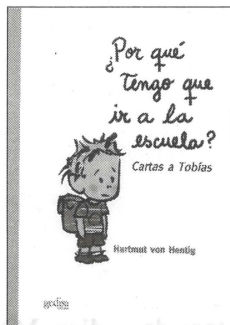
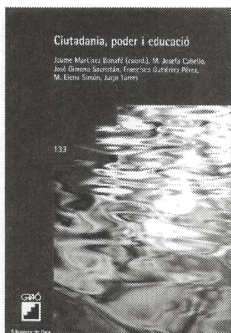
Els llibres d'en Mèlich —és filòsof i molt preocupat pels temes educatius— comparteixen amb la poesia aquella qualitat que t'exigeix haver de rellegir-los per anar-los entenent. Són com els amants que no es donen a la primera escomesa i demanen paciència, confiança i esperança, virtuts imprescindibles per exercir la docència. I demanen sentit crític, perquè els llibres

d'en Mèlich, més que donar respostes — mai tancades— obren preguntes i les obren bé.

Li agrada llegir de tot i sap trobar sentits ocults en moltes obres que il·lumina amb la seva interpretació, però que mai no enlluerna el seu interlocutor. És manté lluny d'aquests pensadors que malden per tancar la realitat —la vida— en una graella i esborren el que en queda a l'exterior, que, sovint, és el més important.

J. C. Mèlich fa pensar. És un perill públic, aquest home, perquè fer pensar en aquests dies de pensament únic i més prim que el paper de fumar esborrona molta gent, tot i que fer pensar és una de les funcions més importats de qualsevol que pretengui educar i educar-se.

El tren ja ha arribat a Sarrià i la noia del melic s'aixeca. Em torno a endinsar en els camins que em proposa Musil, però abans penso que un accent pot canviar el significat d'una paraula i els llibres de Joan-Carles Mèlich t'ajuden a trobar nous significats i el sentit de la vida, sentit, però, obert als altres, a la trobada amb el món, amb l'altre i amb un mateix.

Novetats bibliogràfiques

Biblioteca Rosa Sensat

Ciudadanía, poder i educació. Jaume Martínez Bonafé (coord.) Barcelona: Graó, 2003 (Biblioteca de Guix; 133)

Extracte de l'índex:

Escola pública, democràcia i poder; Tornar a llegir l'educació des de la ciutadania; Imaginar i instituir l'educació globalitzada; Globalització i globalitzacions: algunes tendències del món actual que mostren possibilitats, complexitat i contradiccions; Educar en i perquè una altra democràcia sigui possible; La ciutadania democràtica a l'escola: Memòria d'una investigació; Democràcia i escola, uns altres referents teòrics en el plantejament de la investigació; Grup de discussió en el context del que és públic; Sabia vostè que la meitat d'alumnes són ciutadanes?; L'educació escolar en les societats multiculturals; Ciutadania planetària.

Evaluación del rendimiento, evaluación del aprendizaje. Juan Fernández Sierra (coord.) Madrid: Universidad Internacional de An-

dalucía i Akal, 2002. (Sociedad, Cultura y Educación; 5)

Extracte de l'índex:

Calidad de la enseñanza y evaluación: ¿Aprender o rendir?; La evaluación educativa, una història de desencuentros; Calidad total; Promoción continua; El currículum y su organización como un instrumento de justicia: la promoción como un mecanismo de integración social y de no exclusión; Datos para una evaluación del sistema educativo español; La reforma de la reforma; Evaluación: la clave del arco en la educación matemática; La evaluación en el aula de lenguaje: una experiencia democràtica en la ESO; Planes de trabajo y evaluación en la ESO: una experiencia en ciencias naturales; Narrativa sobre un proceso de investigación acerca de la evaluación en la ESO; Tutoría y evaluación del alumnado.

FREYD, Jennifer J. *Abusos sexuales en la infancia: La lógica del olvido.* Madrid: Morata, 2003.

GRAU, Isidre. *L'arquitectura del conte*. Barcelona: Octaedro, 2001 (Paraula; 2)

MARTÍNEZ OLMO, Francesc. *El cuestionario. Un instrumento para la investigación de las ciencias sociales*. Barcelona: Laertes, 2002 (Laertes Psicopedagogía; 101)

ORTEGA, Rosario; DEL REY, Rosario. *La violencia escolar: Estrategias de prevención*. Barcelona: Graó, 2003 (Orientación y Tutoría; 186)

Extracte de l'índex:

Los problemas de convivencia: desmotivación, conflictividad y violencia escolar; Afrontar la conflictividad proyectando la convivencia; Convivencia y formación del profesorado: el diálogo como instrumento; Actividades para mejorar el diálogo y la convivencia en el aula; Aprender a pedir ayuda:

mediación de conflictos; Instrumentos para valorar la convivencia escolar.

PUIG I ROVIRA, Josep Maria. *Prácticas morales: Una aproximación a la educación moral*. Barcelona: Paidós, 2003

Reavaluar: L'avaluació reflexiva a l'escola. Vic: Eumo, 2003.

RIU I ROVIRA DE VILLAR, Francesc. *Qüestió de drets: Els drets i les llibertats fonamentals en l'àmbit escolar*. Barcelona: Secretariat de l'Escola Cristiana de Catalunya, 2001.

UNAMUNO, Virginia. *Lengua, escuela y diversidad sociocultural: Hacia una educación lingüística crítica*. Barcelona: Graó, 2003 (Biblioteca de Textos; 189)

VON HENTIG, Hartmut. *¿Por qué tengo que ir a la escuela? Cartas a Tobías*. Barcelona: Gedisa, 2003.

Cartellera

ACTIVITATS DE ROSA SENSAT

Presentació del Projecte de l'A. de M. R. S. APROP

«El temps lliure dels infants de 3 a 16 anys»
dimecres, 26 de novembre de 2003

Coordina: A. de M. Rosa Sensat

Lloc: A. de M. Rosa Sensat
Av. de les Drassanes, 3
08001 Barcelona
Tel.: 93 481 73 73

R O S
S E N
S A T

Lliurament del XXIII Premi Rosa Sensat de Pedagogia divendres, 28 de novembre de 2003 a les 19 h

Lloc: Sala d'Actes de l'A. de M.

Rosa Sensat

Av. de les Drassanes, 3

08001 Barcelona

Tel.: 93 481 73 73

R O S
S E N
S A T

Solidaritat amb Nicaragua dimecres, 3 de desembre de 2003 a les 19 h

Intercanvi educatiu entre Catalunya i Nicaragua

A càrrec de: la Brigada Rubén Darío

Lloc: A. de M. Rosa Sensat

Av. de les Drassanes, 3

08001 Barcelona

Tel.: 93 481 73 73

R O S
S E N
S A T

Presentació del procés de debat sobre un nou model educatiu per a Catalunya «La tercera revolució educativa» dijous, 4 de desembre de 2003, a les 19 h

Conferència a càrrec de: José M. Esteve

Lloc: A. de M. Rosa Sensat

Av. de les Drassanes, 3

08001 Barcelona

Tel.: 93 481 73 73

R O S
S E N
S A T

Jornades d'educació infantil «La natura: art, ciència i coneixement

Coordinen: Sílvia Majoral, Carme Cols i
Sol Indurain

Informació: www.rosasensat.org

Matrícula de l'1 al 20
de desembre de 2003

R O S
S E N
S A T

JORNADES

**Jornada «Poesia i Educació»
Sta. Coloma de Gramenet, 12 de novembre
de 2003**

Organitza: IES Puig Castellar

Informació: Tel. 93 391 61 11

Fax: 93 392 44 07

E-mail: premsaiescola@yahoo.es

**Jornada de Museus i Educació
«Accessibilitat als Museus»
Barcelona, 19 i 20 de novembre de 2003**

Organitza: Museu Marítim.
Centre de Recursos Educatius del Mar

Informació: Mireia Mayolas

Tel. 93 342 99 26

E-mail: crem.mmaritim@diba.es

<http://www.diba.es/mmaritim>

**IV Fòrum d'Educació
«Educació i Comunitat. El treball en xarxa»
Bellaterra (Cerdanyola del Vallès)
21 i 22 de novembre de 2003**

Organitza: UAB. Institut de Ciències de
l'Educació

Informació i inscripció:

Tel.: 93 581 23 93 - 93 581 17 08

(de les 9 a les 16.30 h)

E-mail: ice@uab.es • <http://uab.es/ice>

SIMPOSI

**Simposi sobre «Estratègies de formació
para el cambio organizacional»
Bellaterra (Cerdanyola del Vallès)
dies 18, 19 i 20 de desembre de 2003**

Organitza: EDO, Equip de
Desenvolupament Organitzacional.
UAB

Informació general: Institut de Ciències
de l'Educació. UAB

http://dewey.uab.es/est_formation/

E-mail: galce@uab.es

TERTÚLIA

**Tertúlia cafè d'Educació en Valors
«Les arts, llengua vehicular en l'educació
intercultural»
Barcelona, 27 de novembre de 2003**

Organitza: Institut d'Educació

Informació: Tel.: 93 402 36 63

Fax: 93 402 36 60

E-mail: imebatencio@mail.bcn.es

<http://www.bcn.es/educacio>

DIDÀCTICA DE LA LLENGUA ORAL FORMAL

Continguts d'aprenentatge i seqüències didàctiques

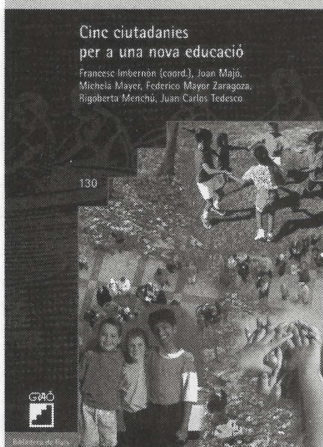
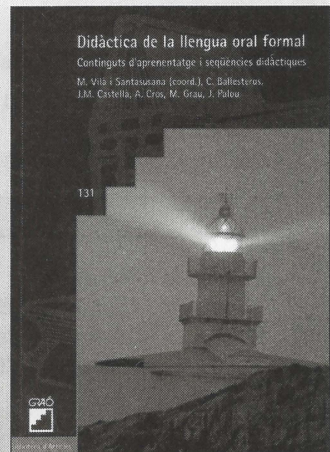
M. VILÀ I SANTASUSANA (COORD.), C. BALLESTEROS,
J.M. CASTELLÀ, A. CROS, M. GRAU, J. PALOU

Aquest llibre pretén ser un instrument pràctic sobre la llengua oral formal i el seu procés d'ensenyament i aprenentatge.

El volum està estructurat en dues parts. En la primera es presenten els aspectes discursius i les estratègies retòriques que caracteritzen els gèneres discursius orals que considerem prioritaris en l'ensenyament obligatori i postobligatori. Aquesta primera part vol ser un punt de partida pensat perquè el professorat pugui disposar d'objectius i continguts d'aprenentatge específics de la llengua oral.

La segona part del llibre se centra en com ensenyar la llengua oral. Té un enfocament eminentment pràctic i és un complement bàsic i indispensable de la primera part.

192 pàgines · 14,00 €

CINC CIUTADANIES PER A UNA NOVA EDUCACIÓ

FRANCISCO IMBERNÓN (COORD.), JOAN MAJÓ,
MICHELA MAYER, FEDERICO MAYOR ZARAGOZA,
RIGOBERTA MENCHÚ, JUAN CARLOS TEDESCO

Aquest llibre vol aportar una mirada esperançadora cap al futur, amb la intenció de continuar reivindicant que l'educació és la base fonamental del progrés de tots els pobles, l'instrument que ens permet ser més lliures, més humans i també més solidaris en les nostres relacions individuals i socials. Hem triat cinc ciutadanes que engloben tots els elements necessaris per dur a terme una deliberació educativa sobre el fet d'aprendre a conviure.

102 pàgines · 9,70 €

C/ Francesc Tàrrrega, 32-34
08027 Barcelona

Tel.: 93 408 04 64
gaoeditorial@grao.com

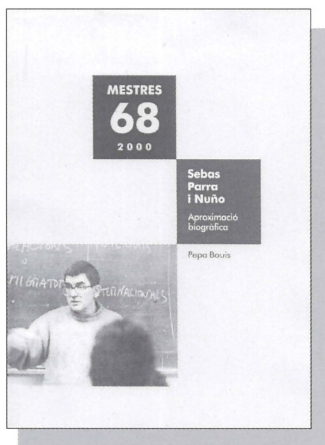

novetat

Sebas Parra i Nuño **Aproximació biogràfica**

Pepa Bouis

Col·lecció Premi «Mestres 68»
108 pàg. PVP: 4,80 euros

Aquest llibre que teniu a les mans, no és més, o no pretén ser més, que una eina de divulgació de la vida i obra de Sebas Parra i Nuño.

Una aproximació biogràfica fruit d'haver estat la mestra guardonada en la convocatòria del VIII Premi «Mestres 68» (2000) per la seva tasca desenvolupada en el món de l'educació, i que ara «Mestres 68» i Rosa Sensat tenen el goig d'oferir-vos.

R O S
S E N
S A T

**Associació de Mestres
Rosa Sensat**

Av. de les Drassanes, 3
08001 Barcelona
Tel.: 934 817 373 • Fax: 933 017 550
E-mail: associacio@rosasensat.org
<http://www.rosasensat.org>

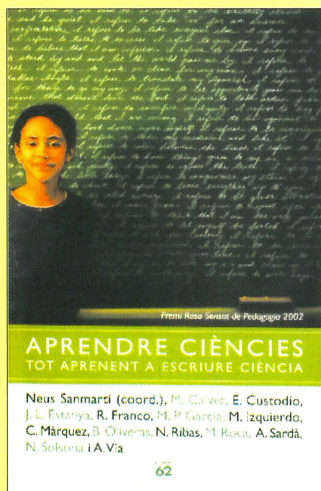
**Distribucions
Pròleg, S. A.**

Mascaró, 35
08032 Barcelona
Tel: 933 472 511
Fax: 934 569 506
E-mail: prologo@ctv.es

novetat

Aprendre ciències tot aprenent a escriure ciència

**Premi Rosa Sensat de
Pedagogia 2002**

Neus Sanmartí, M. Calvet, E. Custodio,
J. L. Estanya, R. Franco, M. P. García,
M. Izquierdo, C. Márquez, B. Oliveras,
N. Ribas, M. Roca, A. Sardà, N. Solsona,
A. Via

Edicions 62 (Llibres a l'abast; sèrie Rosa Sensat)
240 pàg. PVP: 19,90 euros

Aquest llibre vol incidir en la importància
d'ensenyar als alumnes les habilitats
relacionades amb la capacitat de comunicar
les idees oralment i per escrit.

Els autors valoren que aprendre ciències no
és només aprendre models propis de la
ciència, sinó també aprendre les formes
de comunicar les interpretacions dels fets
de la naturalesa.

R O S
S E N
S A T

**Associació de Mestres
Rosa Sensat**

Av. de les Drassanes, 3
08001 Barcelona
Tel.: 934 817 373 • Fax: 933 017 550
E-mail: associacio@rosasensat.org
<http://www.rosasensat.org>

**Distribucions
Pròleg, S. A.**

Mascaró, 35
08032 Barcelona
Tel: 933 472 511
Fax: 934 569 506
E-mail: prologo@ctv.es